10

Csuszó Sándor
Kozma Géza
Lovrity Andrea

TÖRTÉNELEM

A KÖZÉPISKOLÁK SZÁMÁRA

MOZAIK
www.mozaik.info.hu

Csuszó Sándor
Kozma Géza
Lovrity Andrea

TÖRTÉNELEM

A KÖZÉPISKOLÁK SZÁMÁRA

10

Második kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2017

Útmutató a könyv használatához

A középiskolai történelem tankönyvsorozat második kötete az 1490-től 1849-ig tartó időszakot öleli fel. Ha már tanultál az első kötetből, nem sok változást fogsz tapasztalni, de ha most ismerkedsz a sorozattal, láthatod, hogy csak részben hasonlít más történelem tankönyvekre. Elsősorban abban más, hogy nagyon számít a te közreműködésedre, ugyanis ahelyett, hogy kész gondolatmeneteket sajátíttatna el veled, gondolkodtatni akar: megtanítani arra, hogyan lehet a forrásokból összegyűjtött információkat, a felismert összefüggéseket logikus gondolatmenetté fűzni. Ez kezdetben nehezebbnek tűnhet a hagyományos tanulásnál, hosszú távon azonban hasznosabb: így az ismereteid mellett azok a készségeid, képességeid is fejlődnek, amelyekre a sikeres érettségi vizsgához szükséged lesz.

A tananyag feldolgozásához sok kérdést teszünk fel. Ezek az iskolai munkában és az otthoni tanulásban is segítenek: ráirányítják a figyelmedet a lényegre, és alkalmasak arra is, hogy ellenőrizd a tudásodat. A forrásokban rengeteg új ismeretet találsz, a leckeszövegek azonban csak a lényeges adatokat, összefüggéseket közlik, ami lehetővé teszi, hogy azok rövidek legyenek, ugyanakkor segítséget nyújtsanak a tananyag megértéséhez, megtanulásához.

Politikatörténeti, társadalom- és gazdaságtörténeti, kultúra- és életmódtörténeti leckékkel találkozol, amelyek a legújabb tudományos eredményekre épülnek. Fontos szerepük van a forrásfeldolgozásoknak, amelyek egy-egy anyagrész elmélyültebb vizsgálatára adnak lehetőséget.

A tankönyvhöz munkafüzet is készült, amely a tudásod ellenőrzését és az érettségire való fölkészülésedet segíti.

2. A felvilágosodás (4.4) (E.4.4)

1. Racionalizmus, empirizmus, természeti törvény, társadalmi szerződés – mit tudsz ezekről?
2. Mely irodalmi művekben találkoztál már a felvilágosodás eszméivel? Idézz fel néhány gondolatot a művekből!

A felvilágosodás kora

S21. *A felvilágosodás az ember kilábalása maga okozta kiskorúságából. Kiskorúság az arra való képtelenség, hogy valaki mások vezetése nélkül gondolkodjék. […] Sapere aude! Merj a magad értelmére támaszkodni – ez tehát a felvilágosodás jelmondata. […] E felvilágosodáshoz […] semmi egyéb nem kell, csak […] az ész minden kérdésben való nyilvános használatának szabadsága.* **(Kant: Válasz a kérdésre: mi a felvilágosodás?, 1784)**

A felvilágosodás jelentős alkotói és művei:

1687: Newton: *A természetfilozófia matematikai alapelvei*
1689–90: John Locke: *Két értekezés a polgári kormányzatról, Értekezés az emberi értelemről, Levél a vallási türelemről*
1734: Voltaire: *Filozófiai levelek*
1748: Montesquieu: *A törvények szellemérő*l
1750: Rousseau: *Értekezés a tudományokról és a művészetekről*
1755: Rousseau: *Értekezés az emberek közti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól*
1758: Quesnay: Gazdasági áttekintés
1762: Rousseau: *Társadalmi szerződés; Emil, avagy a nevelésről*
1776: Adam Smith: *A nemzetek gazdagsága, a gazdaság természetének és okainak vizsgálata*
1781: Immanuel Kant: *A tiszta ész kritikája*
17888: Immanuel Kant: *A gyakorlati ész kritikája*
1751–72: Megjelent az *Enciklopédia* 28 kötete
1776–80: Az *Enciklopédia* hat kiegészítő kötettel bővült

124.1. A felvilágosodás eszméinek terjedése
Az új világszemléletet hivatott összeköttöte a nemzetek feletti testvériség (kozmopolitizmus) érzése.

S22. *A kör naponta találkozott öt óra és este kilenc óra között. Az ember biztosra mehetett, hogy nála mindenféle rendű kiváló férfiakat talál az állam, az egyház, az udvar és a hadsereg köreiből, külföldieket és nagyjelentőségű írókat. […] Politika, vallás, filozófia, elbeszélések, újdonságok – a társalgásból nála semmi sem volt kizárva.* **(Visszaemlékezések a szalonokról)**

124.2. Lemonnier: Geoffrin asszony szalonja
A 18. századi Franciaországban előkelő hölgyek szalonjában a társalgás meghatározott témáról folyt, és a véleményét mindenki szabadon kifejthette. A társasági szokások utánzása révén a társadalom alobbb polgári-értelmiségi rétegeibe is eljutott a felvilágosodás.

5. Mit tartott Immanuel Kant német filozófus a felvilágosodás legfontosabb sajátosságának?
4. Mely államokban alakult ki a felvilágosodás? Honnan terjedt szét Európában?
5. A kronológiában felsorolt eszmékből következtessen a felvilágosodás gondolkodóit foglalkoztató témákra!
6. Hogyan terjedtek a felvilágosodás gondolatai? A társadalom mely rétegeit érintette?

felvilágosodás
racionalizmus
társadalmi szerződés

A **felvilágosodás a 18. század szellemi mozgalma** volt, amit a tudományos gondolkodás 17. századi átalakulása készített elő. A legfejlettebb, leginkább polgárosodott centrumból, **Nagy-Britanniából** és Hollandiából **indult ki,** de Franciaországban a társadalom szélesebb rétegeit is elérte, és **francia közvetítéssel** jutott el a **német területekre,** majd a **fejlettebb régiókba.** Az új eszmék gyorsan elterjedtek a divatba jött szalonok és a népszerű ***Encyklopédia*** révén.

A felvilágosodás tudósai, filozófusai a megismerés helyes módszereként átvették az **empirizmus és racionalizmus** elvét és a **társadalmi szerződés** elméletét.

124

A leckék szerkezete

Az **érettségi anyagbeosztást** a lecke címe mellett zárójelbe tett számokkal jelöljük. Az emelt szintű témát eltérő szín jelzi.

Felvezető, ismétlő, motiváló kérdésekkel indítjuk a feldolgozást, mert biztos, hogy már eleve nagyon sok, a leckéhez kapcsolódó ismerettel rendelkezel.

A **forrásokat** találod meg minden rész elején. Ezek változatosak: kronológia, szöveg, rajz, fotó, ábra, diagram, táblázat, térkép, illetve ezek kombinációja.

Kérdések segítenek a források feldolgozásában. Ezek az érettségi esszékhez és a szóbeli feladathoz hasonlóan általában több forrásra vonatkoznak.

A lecke szövegében a fontos információk vastagítva, a kerettantervi követelmények (név, fogalom, évszám, topográfia) a margóra írva is megjelennek. A széles margóra te is jegyzetelhetsz magadnak.

Összegzés zárja a leckék anyagát.

Kronológiai szalag segíti az időbeli tájékozódást, és rámutat az időbeli párhuzamokra.

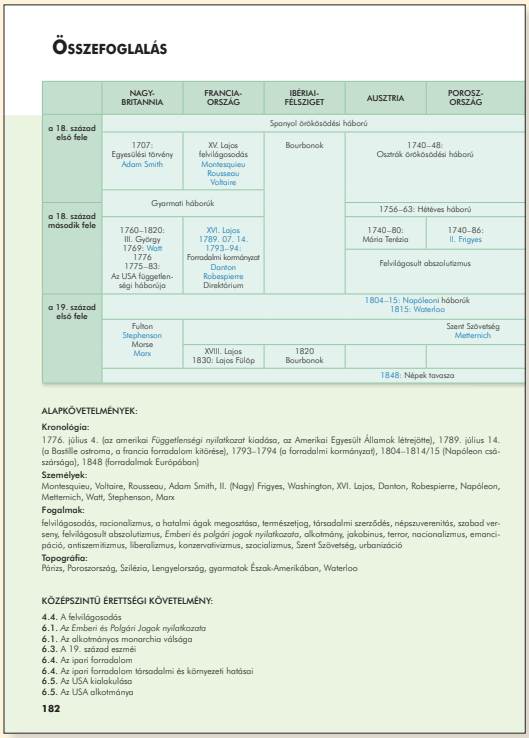

Összefoglalás

	Nagy-Britannia	Franciaország	Ibériai-félsziget	Ausztria	Poroszország
a 18. század első fele	Spanyol örökösödési háború				
	1707: Egyesülési törvény, Adam Smith	XV. Lajos felvilágosodás, Montesquieu, Rousseau, Voltaire	Bourbonok	1740–48: Osztrák örökösödési háború	
	Gyarmati háborúk			1756–63: Hétéves háború	
a 18. század második fele	1760–1820: III. György, 1769: Watt, 1776, 1775–83: Az USA függetlenségi háborúja	XVI. Lajos, 1789. 07. 14., 1793–94: Forradalmi kormányzat, Danton, Robespierre, Direktórium		1740–80: Mária Terézia	1740–86: II. Frigyes
				Felvilágosult abszolutizmus	
a 19. század első fele	1804–15: Napóleoni háborúk, 1815: Waterloo				
	Fulton, Stephenson, Morse, Marx			Szent Szövetség, Metternich	
		XVIII. Lajos, 1830: Lajos Fülöp	1820 Bourbonok		
	1848: Népek tavasza				

ALAPKÖVETELMÉNYEK:

Kronológia:
1776. július 4. (az amerikai Függetlenségi nyilatkozat kiadása, az Amerikai Egyesült Államok létrejötte), 1789. július 14. (a Bastille ostroma, a francia forradalom kitörése), 1793–1794 (a forradalmi kormányzat), 1804–1814/15 (Napóleon császársága), 1848 (forradalmak Európában)

Személyek:
Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Adam Smith, II. (Nagy) Frigyes, Washington, XVI. Lajos, Danton, Robespierre, Napóleon, Metternich, Watt, Stephenson, Marx

Fogalmak:
felvilágosodás, racionalizmus, a hatalmi ágak megosztása, természetjog, társadalmi szerződés, népszuverenitás, szabad verseny, felvilágosult abszolutizmus, Emberi és polgári jogok nyilatkozata, alkotmány, jakobinus, terror, nacionalizmus, emancipáció, antiszemitizmus, liberalizmus, konzervativizmus, szocializmus, Szent Szövetség, urbanizáció

Topográfia:
Párizs, Poroszország, Szilézia, Lengyelország, gyarmatok Észak-Amerikában, Waterloo

KÖZÉPSZINTŰ ÉRETTSÉGI KÖVETELMÉNY:

4.4. A felvilágosodás
6.1. Az Emberi és Polgári Jogok nyilatkozata
6.1. Az alkotmányos monarchia válsága
6.3. A 19. század eszméi
6.4. Az ipari forradalom
6.4. Az ipari forradalom társadalmi és környezeti hatásai
6.5. Az USA kialakulása
6.5. Az USA alkotmánya

182

Az összefoglaló

Az **áttekintő összefoglaló táblázat** a párhuzamok kiemelésével segít abban, hogy a történelmi rendszerben gondolkozz.

Az összegyűjtött **kerettantervi követelmények** segítséget jelentenek a témazáróra, illetve az érettségire való felkészüléshez.

Az **érettségi követelményeket** azért közöljük, hogy figyelemmel kísérhesd a fejezet érettségin előforduló témáit.

Az **összefoglaló kérdések** rávilágítanak az összefüggésekre, és ellenőrizheted velük a tudásodat.

Jó munkát kívánunk:

A Szerzők

I. fejezet

A KORA ÚJKOR TÖRTÉNETE

- A nagy földrajzi felfedezések
- Az Európán kívüli civilizációk és a gyarmatosítás
- A földrajzi felfedezések gazdasági hatásai
- A reformáció irányzatai
- A katolikus megújulás és a barokk
- Franciaország a 16–17. században
- Spanyolország
- A harmincéves háború
- Franciaország XIV. Lajos korában
- Anglia a kora újkorban
- Az alkotmányos monarchia kialakulása
- Az alkotmányos monarchia működése
- Kelet-Európa és a Balkán a 16–17. században
- A tudományos világkép átalakulása

9. Franciaország XIV. Lajos korában (4.3)

1. Hogyan változott a királyi hatalom Nyugat-Európa államaiban a 16. századra?
2. Ki volt a „Napkirály”? Miért kapta ezt a nevet?

XIV. Lajos uralkodása

1643–1715: XIV. Lajos uralkodása
1648: A vesztfáliai béke megkötése
1648–53: Fronde (kormányzat ellenes vallási és rendi mozgalom)
1661: Mazarin halála
1666: Louvois márki hadügyminiszter hadseregreformja, mely következtében 280 ezer fős, képzett, állandó (reguláris) hadsereg alakult ki.
1682: Louisiana gyarmatosítása
1685: A nantes-i ediktum visszavonása
1701–14: A spanyol örökösödési háború
1713: Az utrechti különbéke Angliával
1714: A rastatti béke megkötése Ausztriával: Bourbon Fülöp lett a spanyol király, de a két királyság nem egyesülhetett.

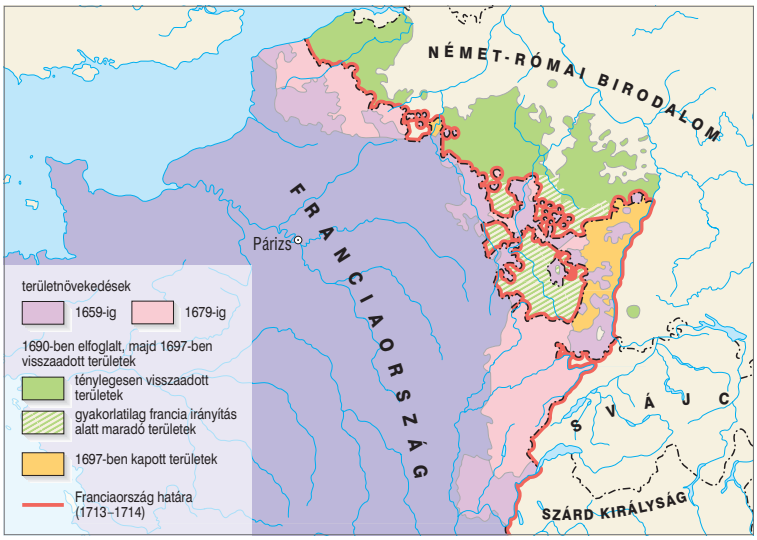

40.1. Franciaország külpolitikája

SZ1. *A királyoknak mindenekelőtt a józan észre kell hagyatkozniuk […]*

Mind a négy államtitkárnak megparancsoltam, hogy ezentúl semmit alá ne írjanak, míg be nem számoltak róla […]. A kancellár […] jóváhagyásom nélkül semmit se pecsételhetett le. […]

[…] elhatároztam, hogy egyáltalán nem nevezek ki főminisztert. […] Nincs […] méltatlanabb annál, mint azt látni, hogy a főminiszter tartja kezében az összes államügyet, míg a királynak be kell érnie puszta címével.

A jogi kérdéseket elsősorban a kancellárral […] vitattam meg. A négy államtitkár részvételével hetente kétszer összeülő tanács üléseire is meghívtam. Ezeken magam elnököltem. Itt születtek a királyság belügyeit érintő rendeletek és a kérvényekre adott válaszok.

Néhányszor beültem a bírói döntéseket felülvizsgáló tanács üléseire is. […] Közülük kerülnek ki ugyanis általában az intendánsok, a követek és más magas rangú hivatalnokaink. […]

[…] tudok mindenről, meghallgatom minden rendű és rangú alattvalómat; minden pillanatban ismerem a hadsereg létszámát és összetételét, valamint erődítményeim állapotát. […] Azonnal fogadok mindig minden külföldi követet, elolvasom a hozzám érkező jelentéseket, egy részükre magam válaszolok, a többi válasz lényegét közlöm a titkáraimmal; szabályozom az állam bevételeit és kiadásait, s mindenről beszámoltatom azokat, akiket én emeltem magas állásokba. Ügyeimet azonban bármely elődömnél jobban titokban tartom. Királyi kegyeimet saját belátásom szerint osztom. […] ***(XIV. Lajos emlékirata fia számára, 1661)***

SZ2. *[…] magunk és államunk javára nézve fontos, hogy a közügyeket érintő […] rendeleteinket […] bíróságaink azonnal bejegyezzék, hogy azután közzétegyék és végrehajtsák. […] Megtiltjuk bíróságainknak, hogy helyt adjanak bármiféle ellenvetésnek nevezett pátenseink bejegyzésével szemben.* ***(XIV. Lajos rendelete, 1673)***

SZ3. *[…] visszavonhatatlan rendelettel teljes egészében eltöröltük […] a király [IV. Henrik] Nantes-ban, 1598 áprilisában kelt ediktumát, […] azt akarjuk […], hogy az úgymond reformált vallást követők valamennyi királyságunkban […] található temploma haladéktalanul romboltassék le. […] Megtiltjuk, hogy […] az említett vallás gyakorlására bármiféle ürüggyel összegyűljenek. […] Elrendeljük, hogy […] aki nem hajlandó áttérni és a római katolikus és apostoli vallást elfogadni, […] két héten belül távozzon királyságunkból.* ***(A nantes-i ediktum visszavonása, 1685)***

SZ4. *Minthogy a legdicsőbb emlékezetű II. Károly, Spanyolország királya nemrégiben gyermekek hátrahagyása nélkül halt meg, és ő császári felsége [I. Lipót] kijelentette, hogy az elhunyt király utáni trónöröklés, az ő országai és tartományai törvényesen saját dicső uralkodóházát illetik meg, a legkeresztényibb király [XIV. Lajos] pedig ugyanazon trónöröklést unokája: az angers-i herceg [V. Fülöp] számára igyekezvén megszerezni, azzal az érvvel hozakodott elő, hogy a hercegnek ehhez való joga az elhalálozott királynak valamiféle végrendeletéből származik. […] Ha ellenintézkedésekre*

nem kerülne sor, […] a Szent Római Birodalom […] elveszítené az itáliai és a spanyol-belgiumi hűbéres tartományokhoz való jogát, az angol és a holland szövetséges hatalmaknak a földközi-tengeri, valamint az Indiákra és másfelé irányuló szabad hajózása és kereskedelme végképp semmivé válnék; […] az ennyire egyesült franciák és spanyolok rövid idő alatt […] kivívhatnák a maguk számára az egész Európa feletti uralmat. ***(I. Lipót szövetsége a tengeri hatalmakkal, 1701)***

3. Milyen belpolitikai helyzet alakult ki XIV. Lajos uralkodásának kezdetén Franciaországban?
4. Mi volt az uralkodó célja a nantes-i ediktum visszavonásával? Mi történt azokkal, akik nem tértek át a katolikus vallásra? Hogyan hatott ez a francia gazdaságra?
5. Milyen intézkedések biztosították a király korlátlan hatalmát? Kik alkották az ország hivatali apparátusát?
6. Milyen külpolitikai törekvései voltak XIV. Lajosnak? Milyen intézkedésekkel készítette elő céljai megvalósítását?
7. Miért tört ki a spanyol örökösödési háború? Kik és miért álltak szemben egymással? Milyen eredménnyel zárult a háború?

XIV. Lajos

XIV. Lajos uralkodásának első két évtizedében Mazarin irányította Franciaországot, ami biztosíték volt a **központosítás** folytatására. Ez ellen a **vallási-rendi ellenzék felkelésssorozata,** a Fronde bontakozott ki. Mazarin csak többéves küzdelem árán tudta helyreállítani a rendet. Végül az uralkodó **1685-ben visszavonta a nantes-i ediktumot,** felszámolva ezzel az utolsó veszélyes ellenzékének, a hugenottáknak a jogait, kiváltságait. Az intézkedés visszavetette Franciaországban a polgárosodást és az ipar fejlődését, ugyanis a protestáns kézművesek kivándoroltak az országból.

Mazarin halála után XIV. Lajos nem nevezett ki új főminisztert, hanem miniszterek, államtitkárok segítségével vezette tovább az államot. **Rendeletekkel kormányzott,** személyesen ellenőrizte az államügyeket, és látszólag mindent ő irányított. Akaratát **királyi megbízottak,** intendánsok érvényesítették az ország egész területén.

XIV. Lajos Európa vezető hatalmává akarta tenni Franciaországot. Ehhez **modern,** reguláris **hadsereget hozott létre,** amellyel elzászi, luxemburgi, flandriai **területeket szerzett. Louisiana** meghódításával bekapcsolódott Amerika gyarmatosításába is. Amikor 1700-ban II. Károly halálával kihalt a Habsburg-ház spanyol ága, a végrendelet értelmében a trón XIV. Lajos unokájára, Fülöpre szállt. Anglia, Hollandia, Portugália és Savoya azonban az ausztriai Habsburg Károly trónutódlását támogatták. Meg akarták ugyanis akadályozni, hogy Franciaország túlzottan megerősödjön. A Habsburg Birodalom és Franciaország között kitört az **1701-től 1714-ig** tartó **spanyol örökösödési háború.** Ugyan a franciák vereséget szenvedtek, a háborút lezáró békék mégis Fülöpöt ismerték el spanyol királynak, ám trónját nem egyesíthette a franciával.

Franciaország gazdasága XIV. Lajos korában

A MERKANTILIZMUS (COLBERTIZMUS) ALAPMODELLJE

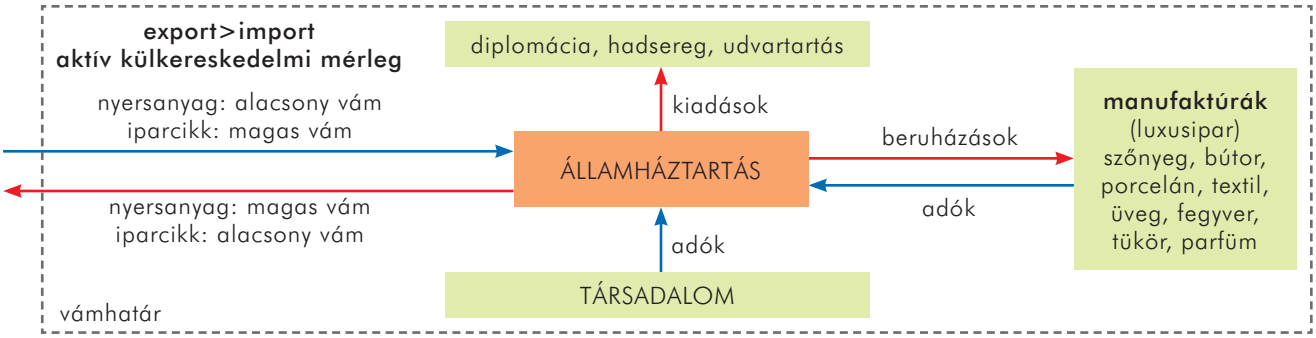

SZ5. *[…] a külföldi országokban eszközöltekkel szemben a franciaországi vásárlásokat kell előnyben részesíteni még abban az esetben is, ha a [hazai] áruk egy kissé rosszabb minőségűek és kicsit drágábbak is. Ugyanis ha a pénz nem távozik az országból, ez az állam számára kétszeres előnnyel jár: egyrészt, hogy itt marad, s [az állam] így nem lesz szegényebb, másrészt őfelsége alattvalóinak keresetet biztosít és ösztönzi iparkodásukat. […] Manufaktúrákat kell létesíteni. […] Ami a fát illeti, azonkívül, amelyet a Brest melletti Le Faou és a királyság egyéb erdeiből lehet nyerni, parancsot adtam, hogy Hollandiából és északról is hozassanak.* ***(Colbert [pénzügyi főintendáns] feljegyzése a tengerészet számára szükséges beszerzésekről, 1666)***

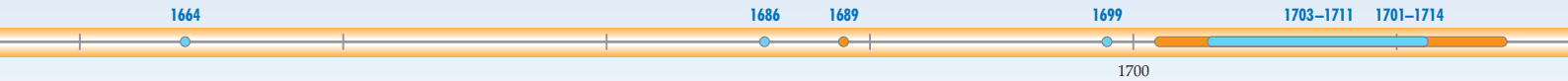

SZ6. *Tudomásunkra jutott azonban, hogy […] akik születésük avagy megszerzett tisztségeik és hivatalaik révén nemesek, […] húzódoznak attól, hogy […] nagykereskedelmi vállalkozásba fogjanak, […] nyilvánosan megerősítjük, mekkora figyelmet fordítottunk mindig is a jó kereskedőkre, akik […] országainkba vonzzák a gazdagságot és fenntartják a bőséget. […] Megparancsoljuk, hogy […] nemes alattvalóink, azok kivételével, akik jelenleg hivatalt viselnek, szabadon űzhessék a kereskedelmet akár saját hasznukra, akár megbízatásból, anélkül hogy emiatt nemesi előjogaikat veszítenék.* ***(XIV. Lajos ediktuma, 1701)***

8. Milyen mezőgazdasági és ipari termékeket állítottak elő Franciaországban? Jellemezzétek a kereskedelem szerepét a gazdaságban!
9. Milyen eszközökkel és miért támogatta az uralkodó az ipart és a kereskedelmet? Miért törekedett Colbert aktív külkereskedelmi mérlegre? Mire fordították a hasznot?
10. Milyen műhelyekben állították elő az ipari termékeket? Hogyan szolgálták a nagyhatalmi politika céljait a beruházások?
11. Fogalmazzátok meg a merkantilizmus lényegét!

A gazdasági ügyeket a **pénzügyi főintendáns, Colbert** irányította. Politikájának célja az volt, hogy a pénzt az országban tartsa, és növelje az állami bevételeket. Colbert **védővámok**kal védte a hazai ipart a holland és angol áruktól. Támogatta a **manufaktúrák**at, elsősorban a **fegyvergyártás**t, a textil- és **luxusipar**t. Ösztönözte a nemességet, hogy pénzét a nagykereskedelembe fektesse. Az aktív külkereskedelmi mérleg hatásaként az országba áramló pénzt az ipar fejlesztésére fordították. Az ilyen gazdaságpolitikát **merkantilizmus**nak nevezik.

merkantilizmus

A NAPKIRÁLY

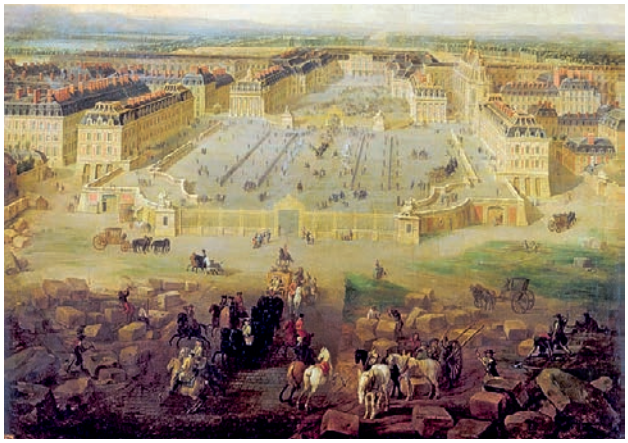

42.1. Versailles

42.2. A palota kertjének részlete

SZ7. A versailles-i palotaegyüttes az európai uralkodói és főúri építkezések mintájául szolgált. Hasonló barokk palotákkal reprezentálták hatalmukat a Habsburgok Bécsben (Schönbrunn), a Hohenzollernek Potsdamban (Sanssouci), a Romanovok Szentpéterváron (Ermitázs).

42.3. XIV. Lajos, a „Napkirály"

SZ8. *[…] megragadt a részletek szintjén, és a valódi döntések minisztereire maradtak. […] Hiúsága a végtelenségig fokozta már amúgy is nagy gőgjét: szentül hitte, hogy ő ért a legjobban mindenhez, és senki se ér a nyomába sem vitézség, sem előrelátás, sem kormányzás dolgában. […] Mindig mindenben túl kell szárnyalnia másokat. Ragyognia kellett, és ragyogott is: hölgyeinket figyelmes bókokkal, az udvart és a népet ünnepségeivel, fényűzően berendezett palotájával és gyönyörű kertjével kápráztatta el. […] Hibái […] nem […] homályosították el erényeit. […] Óriási, mindenkit fojtogató hatalma ellenére szerette az igazságot, a méltányosságot, a rendet és az ésszerűséget. […]*

XIV. Lajost csak a szolgái siratták meg, rajtuk kívül jóformán senki. […] Végre fellélegezhettek, […] hogy a szüntelen feszélyezettség véget ért, s valami újat lehetett remélni. Párizs […] most némi szabadságban reménykedett. […] A parlament és az igazságszolgáltatás összes fórumai, melyeket elnémított a sok rendelet, abban tetszelgett, hogy most […] nem kötik többé gúzsba őket. A kétségbeesésbe taszított, tönkretett és agyonsújtott nép hálát adott Istennek, amiért legmerészebb vágyai teljesültek e felszabadulással. ***(Saint-Simon herceg XIV. Lajosról)***

A mindenre kiterjedő királyi hatalom							
Rendszeresen beszedett új adók	Hatékonyan működő helyi és központi hivatali apparátus a közigazgatásban	Reguláris, jól képzett, nagy létszámú állandó hadsereg	Az ország területeinek egyesítése, a király fennhatóságának kiterjesztése	Kulturális nagyhatalom: a művészetek, a tudomány és a színjátszás pártolása; jól működő propaganda	Törvényhozás a rendi gyűlés mellőzésével: lex rex, a király a törvény	A király legfőbb bírói jogkörének érvényesítése a nemességből álló királyi bíróságokon keresztül	Az egyház felett nő a király befolyása: a gallikán egyház az állam érdekeit szolgálja

43.1. A francia monarchia működése XIV. Lajos korában

SZ9. *[…] az abszolutizmus kifejezés nem létezett a kora újkorban annak a politikai rendszernek a leírására, amelynek jellemzésére a történészek manapság használják: a 16–18. században a kortársak ugyanis abszolút monarchiáról beszéltek. […] Franciaországban nem valósult meg az abszolút monarchia, […] éppen ezért mintaállamnak sem nevezhető. Ugyanis egyes francia tartományokban mindvégig fennmaradtak az adómegajánlás jogát gyakorló rendi gyűlések, és a párizsi parlament […] szerepe sem szűnt meg a törvényhozás terén. […] Ha pedig egy uralkodó nem hozhatott és nem törölhetett el törvényt, illetve nem adóztathatott saját jogán, hanem csak valamely szerv/szervek (pl. királyi tanács, rendi gyűlés, parlament) jóváhagyásával, akkor nem beszélhetünk abszolút királyi hatalomról. […] Nem igaz, még elméletileg sem, hogy az uralkodó abszolút hatalma mindenféle jogi korláttól mentes, önkényes vagy zsarnoki hatalmat jelentett volna!* ***(Sashalmi Endre történész)***

12. Milyen stílusú a versailles-i palota? Milyen külsőségekben jelenítette meg XIV. Lajos a politikai koncepcióját? Mire használták a hatalmas épületegyüttest?
13. Milyennek mutatja be Saint-Simon herceg a király jellemét és kormányzati stílusát? Hogyan értékeli uralkodását?
14. Milyen újítások jellemezték XIV. Lajos központosított monarchiáját a rendi államhoz képest?
15. Hogyan alakult át az állam és a király szerepe a monarchiában? Mi volt a változás oka?

XIV. Lajos **Napkirály** elnevezése a gazdagságot és a hatalmat hangsúlyozta. A hatalom szimbóluma volt a **Versailles**-ban építtetett kastélyegyüttes, ahol a király a főnemességet ünnepségekkel szórakoztatta, így tartva őket távol a politikától. A Napkirály bőkezűen **támogatta a tudományokat és művészeteket** is, udvara Európa kulturális központjává vált.

Versailles

Az **államapparátus** csúcsán a **király,** a **királyi tanács** és a **miniszterek** álltak. Az államigazgatást **szakképzett hivatalnokok** és a helyi közösségekhez küldött **intendánsok** végezték. A rendszeresen beszedett **adók** képzett és nagy létszámú **reguláris hadsereg** kiállítását tették lehetővé, ami biztosította a **nagyhatalmi politizálás** és a katonai terjeszkedés lehetőségét. A francia uralkodó mellőzte a törvényhozásban a rendeket, és **nem hívta össze az általános rendi gyűlést** sem. Az igazságszolgáltatásban a királyi bíróságok szerepét növelte a rendi bíróságokhoz képest. Az állam befolyását kiterjesztette az egyházra, azt hangoztatva, hogy az állam hatalma egyenlő a pápai hatalommal.

XIV. Lajos példáját számos uralkodó követte a 18. században. A belső és külső konfliktusok ugyanis szükségessé tették **a király kormányzati és közigazgatási szerepének megerősítését.** Európában tehát kialakult a **modern állam** első formája, az **abszolutizmusnak nevezett kormányzati forma,** amely országonként eltérő sajátosságokkal rendelkezett.

abszolutizmus

A 19. század óta a szakirodalomban az abszolút monarchia mintaállamának XIV. Lajos Franciaországát tekintették. Az abszolutizmus elnevezés a király korlátlan hatalmára utalt, ám **az uralkodó nem rendelkezett korlátlan hatalommal,** ezért ez a kifejezés nem helytálló.

Összegzés

- XIV. Lajos tanácsadóira, minisztereire támaszkodva rendeletekkel kormányzott.
- Külpolitikai sikerei Franciaország nagyhatalmi helyzetét erősítették, de az európai szövetség a spanyol örökösödési háborúban megállította ezt a folyamatot.
- A Napkirály fényes külsőségekkel hangsúlyozta megnövekedett hatalmát.

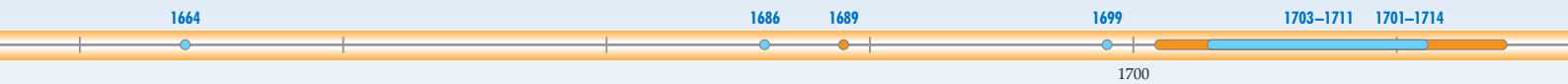

III. fejezet

A POLGÁRI ÁTALAKULÁS KORA

- Hatalmi viszonyok Európában a 18. században
- A felvilágosodás
- A felvilágosult abszolutizmus
- Az USA kialakulása
- Az USA alkotmánya
- Franciaország a 18. században
- A francia forradalom
- Az Emberi és polgári jogok nyilatkozata
- Az alkotmányos monarchia válsága
- A francia alkotmányok
- A napóleoni háborúk
- A Szent Szövetség Európája
- A mezőgazdaság forradalma
- Az iparosodás első szakasza
- Az iparosodás következményei
- Eszmék a 19. században
- A népek tavasza
- Latin-Amerika a 18–19. században

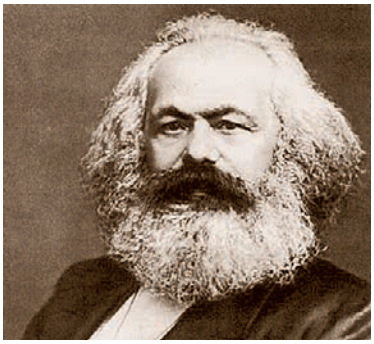

2. A felvilágosodás (4.4) (E.4.4)

1. Racionalizmus, empirizmus, természeti törvény, társadalmi szerződés – mit tudsz ezekről?
2. Mely irodalmi művekben találkoztál már a felvilágosodás eszméivel? Idézz fel néhány gondolatot a művekből!

A felvilágosodás kora

SZ1. *A felvilágosodás az ember kilábalása maga okozta kiskorúságából. Kiskorúság az arra való képtelenség, hogy valaki mások vezetése nélkül gondolkodjék. […] Sapere aude! Merj a magad értelmére támaszkodni! – ez tehát a felvilágosodás jelmondata. […] E felvilágosodáshoz […] semmi egyéb nem kell, csak […] az ész minden kérdésben való nyilvános használatának szabadsága.* ***(Kant: Válasz a kérdésre: mi a felvilágosodás?, 1784)***

A felvilágosodás jelentős alkotói és művei:

- 1687: Newton: *A természetfilozófia matematikai alapelvei*
- 1689–90: John Locke: *Két értekezés a polgári kormányzatról, Értekezés az emberi értelemről, Levél a vallási türelemről*
- 1734: Voltaire: *Filozófiai levelek*
- 1748: Montesquieu: *A törvények szelleméről*
- 1750: Rousseau: *Értekezés a tudományokról és a művészetekről*
- 1755: Rousseau: *Értekezés az emberek közti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól*
- 1758: Quesnay: *Gazdasági áttekintés*
- 1762: Rousseau: *Társadalmi szerződés; Emil, avagy a nevelésről*
- 1776: Adam Smith: *A nemzetek gazdagsága, a gazdagság természetének és okainak vizsgálata*
- 1781: Immanuel Kant: *A tiszta ész kritikája*
- 17888: Immanuel Kant: *A gyakorlati ész kritikája*
- 1751–72: Megjelent az *Enciklopédia* 28 kötete
- 1776–80: Az *Enciklopédia* hat kiegészítő kötettel bővült

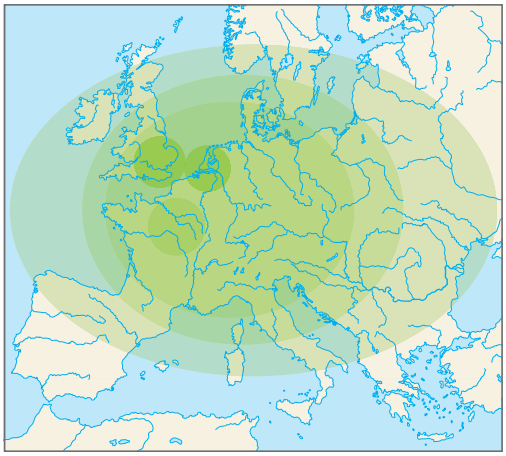

124.1. A felvilágosodás eszméinek terjedése
Az új világszemlélet híveit összekötötte a nemzetek feletti testvériség (kozmopolitizmus) érzése.

SZ2. *A kör naponta találkozott öt óra és este kilenc óra között. Az ember biztosra mehetett, hogy nála mindenféle rendű kiváló férfiakat talál az állam, az egyház, az udvar és a hadsereg köreiből, külföldieket és nagyjelentőségű írókat. […] Politika, vallás, filozófia, elbeszélések, újdonságok – a társalgásból nála semmi sem volt kizárva.* ***(Visszaemlékezés egy szalonra)***

124.2. Lemonnier: Geoffrin asszony szalonja
A 18. századi Franciaországban előkelő hölgyek szalonjaiban a társalgás meghatározott témáról folyt, és a véleményét mindenki szabadon kifejthette. A társasági szokások utánzása révén a társadalom alsóbb polgári-értelmiségi rétegeibe is eljutott a felvilágosodás.

3. Mit tartott Immanuel Kant német filozófus a felvilágosodás legfontosabb sajátosságának?
4. Mely államokban alakult ki a felvilágosodás? Honnan terjedt szét Európában?
5. A kronológiában felsorolt címekből következtess a felvilágosodás gondolkodóit foglalkoztató témákra!
6. Hogyan terjedtek a felvilágosodás gondolatai? A társadalom mely rétegeit érintette?

felvilágosodás

racionalizmus

társadalmi szerződés

A **felvilágosodás a 18. század szellemi mozgalma** volt, amit a tudományos gondolkodás 17. századi átalakulása készített elő. A legfejlettebb, leginkább polgárosodott centrumból, **Nagy-Britanniából** és Hollandiából **indult ki,** de Franciaországban a társadalom szélesebb rétegeit is elérte, és **francia közvetítéssel** jutott el a **német területekre,** majd a **fejletlenebb régiókba.** Az új eszmék gyorsan elterjedtek a divatba jött szalonok és a népszerű ***Enciklopédia*** révén.

A felvilágosodás tudósai, filozófusai a megismerés helyes módszereként átvették az **empirizmus és racionalizmus** elvét és a **társadalmi szerződés** elméletét.

- **Természetjog vagy természetes jog:** a társadalom helyes rendjéről, jogok eredetéről való elképzelés. A természetes jogokat a felvilágosodás előtt istentől valónak, a felvilágosodástól inkább racionálisnak, az emberek közötti megállapodásból származónak tekintették.

SZ3. *Az ember […] teljesen egyenlőnek és szabadnak született. Megvan a joga, hogy békésen, zavartalanul éljen azon jogokkal, melyeket a természeti törvény neki nyújt. […] Az államban a polgárok meg vannak fosztva természeti jogaiktól. E jog az államra van átruházva, mellyel ez a szükséghez képest intézkedik, de ez intézkedések [törvények] úgy tekinthetők, mintha a polgárok maguk hozták volna. […] A közösség megbíz egyeseket a törvények végrehajtásával. […] [A polgári társadalom] Olyan fennhatóságot akar teremteni, hova mindenki föllebbezhet, hol mindenki oltalmat talál a jogtalanságokkal szemben.* ***(Locke: Két értekezés a polgári kormányzatról)***

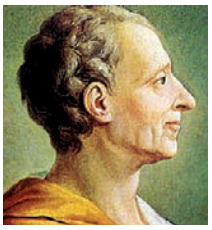

125.1. Montesquieu

- **Montesquieu** (1689–1755) francia író, filozófus és politikai gondolkodó volt. Regényeiben bírálta kora francia társadalmát. *A törvények szelleméről* című művében arra kereste a választ: létezhet-e olyan társadalom, amely mindenkinek biztosítja a szabadságot, de nem korlátozza a jogokat.

SZ4. *Minden államban háromféle hatalom van: […] Az első hatalom által a fejedelem vagy a hatóság […] törvényeket alkot […] . A második hatalomnál fogva a fejedelem békét köt vagy háborút indít, követeket küld vagy fogad, fenntartja az állambiztonságot és megelőzi az ellenséges betöréseket. A harmadik hatalomnál fogva a fejedelem megbünteti a bűncselekményeket vagy ítélkezik a magánosok jogvitáiban. Ez utóbbit bírói hatalomnak, az előbbit pedig egyszerűen az állam végrehajtó hatalmának nevezhetjük. […] Ha a törvényhozó hatalom a végrehajtó hatalommal ugyanabban a személyben vagy ugyanabban a hatósági testületben egyesül, nincsen szabadság, mivel attól lehet tartani, hogy […] zsarnoki törvényeket fog hozni, s azokat zsarnoki módon fogja végrehajtani. […] Ha a bírói hatalom a törvényhozói hatalomhoz kapcsolódnék, az állampolgárok élete és vagyona feletti hatalom önkényes lenne, mert a bíró törvényhozó is volna. Ha a bírói hatalom a végrehajtó hatalomhoz lenne kapcsolva, a bírónak elnyomó hatalma lenne. De minden elvesznék akkor, ha ugyanaz az ember vagy […] a népnek ugyanaz a testülete gyakorolná ezt a három hatalmat. […] Szabad államban […] a nép egészét kell, hogy illesse a törvényhozó hatalom. […] Képviselői útján [gyakorolhatja]. […] Minden állampolgárt meg kell hogy illessen az a jog, hogy szavazhasson a képviselő-választáson.* ***(Montesquieu: A törvények szelleméről)***

125.2. Voltaire

- **Voltaire** (1694–1778) francia író, történész, filozófus, enciklopédista volt. Polgári családból származott, de írói sikerei révén a felsőbb körök is befogadták. Műveiben kigúnyolta a társadalmi visszásságokat, bírálta az egyházat, ezért összeütközött a hatalommal. Élt Angliában, Svájcban, II. Frigyes vendégeként Potsdamban, végül a francia–svájci határon telepedett le.

SZ5. *FANATIZMUS […] a fanatizmus leggyűlöletesebb példájával azok a párizsi polgárok szolgálnak, akik Szent Bertalan éjszakáján őrjöngve rohantak, hogy felkoncolják […] azokat a polgártársaikat, akik nem jártak misére. Hidegvérű fanatikusok is vannak: a bírák, kik halálra ítélik azt, akinek egyetlen vétke, hogy másként gondolkodik, mint ők; ezek […] azért is méltók az emberi faj megvetésére, mert ők nem dührohamban cselekedtek, […] tehát bizonnyal az ész szavára is hallgathattak volna. […] E járványos nyavalyának nincsen más orvossága, mint a filozófia szelleme, amely lépésről lépésre terjedve végül is ki fogja pallérozni az erkölcsöket, és megelőzi a rossz térhódítását. […]*

TEISTA […] olyan ember, aki szilárdan meg van győződve egy jóságos és hatalmas Legfőbb Lény létezéséről: szerinte ez a lény teremtette valamennyi […] lényt, gondoskodik fajuk fönnmaradásáról, ha nem is kegyetlenül, de megbünteti őket bűneikért, és megjutalmazza őket erényes cselekedeteikért. […] Meggyőződése, hogy a vallás nem érthetetlen metafizikai tételekből áll, nem is hívságos külsőségekből, hanem Isten imádásából és igazságosságból. Jót tenni: ez a vallása; engedelmeskedni Istennek, ez tanainak összessége. […] A teista […] segít a szűkölködőkön és megvédelmezi az elnyomottat.* ***(Voltaire: Filozófiai ábécé)***

*teista: Istenhívő, tulajdonképpen deista, aki szerint Isten létezik, örök, de miután megteremtette a világot, nem avatkozik bele működésébe; szembenáll az ateistával, aki tagadja Isten létét

125.3. Diderot

- **Denis Diderot** (1713–1784) francia író, filozófus, az *Enciklopédia* főszerkesztője volt. Szembefordult az egyházzal és a tételes vallásokkal, bár az egyetemen teológiát tanult. Az *Enciklopédia* sikere ellenére szegény maradt. Rossz anyagi körülményeitől II. Katalin támogatása mentette meg.

SZ6. *[…] egy enciklopédiának az a célja, hogy összegyűjtse a föld színén szétszórt ismereteket, feltárja ez ismeretek általános rendszerét, […] s átadja őket azoknak, akik majd miutánunk jönnek; […] unokáink nemcsak műveltebbek, hanem erényesebbek és boldogabbak is lesznek; s mi magunk se halunk meg anélkül, hogy ne használnánk az emberiségnek. […] Ma […] kezdik már lerázni a tekintély és a példa igáját. […] Ma már kételkedni merünk Arisztotelészben és Platónban. Mert ilyen a hatása az értelem fejlődésének; s ez a haladás sok szobrot ledönt s nem egy ledöntött szobrot fog fölemelni. Az oly ritka emberek szobrát, akik megelőzték századukat.* ***(Diderot: Az Enciklopédia előszava)***

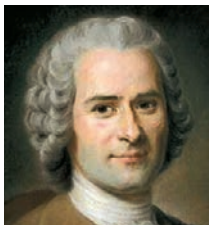

126.1. Rousseau

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) francia filozófus, író, enciklopédista volt. Genfben, kálvinista polgári családban született, Hobbes, Locke, Descartes, Pascal és Voltaire műveit olvasta. A *Társadalmi szerződés* című értekezésének fő kérdései, hogy milyen államban nyerheti vissza az ember természetes szabadságát, miből ered a hatalom, és hogyan viszonyul egymáshoz az egyén és a közösség.

SZ7. *[…] [A morális vagy politikai egyenlőtlenséget] az emberek közötti egyezség hozta létre, vagy legalábbis szentesíti. […] Az első ember, aki bekerített egy földdarabot, és azt találta mondani: ez az enyém, […] ez az ember teremtette meg a polgári társadalmat. […] Az egyenlőtlenség szinte teljesen hiányzik a természeti állapotban; […] az emberi szellem haladása tette naggyá és erőssé, s végül a tulajdon és a jog bevezetésével öltött szilárd és törvényes alakot.* ***(Rousseau: Értekezés az emberek közti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól)***

SZ8. *Megtalálni a társulásnak azt a formáját, amely a köz egész erejével védi […] minden tagjának személyét és vagyonát, s amelyben, bár az egyén egyesül a többiekkel, változatlanul csak önmagának engedelmeskedik, és éppolyan szabad marad, mint amilyen azelőtt volt. Ez az az alapvető kérdés, amelyre a társadalmi szerződés megoldást ad. […] Minden személy […] az általános akarat legfőbb irányítása alatt egyesül, […] a magánszemélyek és a köz kölcsönös kötelezettséget vállalnak egymással szemben; […] mivel a főhatalom csupán a részeit alkotó egyénekből áll, ezért nincs és nem is lehet az övékével ellentétes érdeke; így hát alattvalói nem szorulnak biztosítékra vele szemben. […] Csakhogy […] dacára a közös érdeknek, semmi sem szavatolja, hogy [az alattvalók] teljesíteni fogják kötelezettségeiket […] [ezért] aki nem hajlandó követni az általános akaratot, azt az egész alakulat fogja engedelmeskedésre kényszeríteni. […] A társadalmi szerződéssel az ember elveszíti természetes szabadságát és azt a korlátlan jogát, hogy mindent a magáévá tegyen, amit csábítónak talál és amit meg tud szerezni, cserébe elnyeri a polgári szabadságot, és jogot szerez minden fölött, amit birtokol.* ***(Rousseau: Társadalmi szerződés)***

7. Mik az ember természetes jogai Locke és mik Rousseau szerint? A társadalomban hogyan érvényesülnek a természetes jogok?
8. Rousseau szerint hogyan változtatta meg a magántulajdon megjelenése az emberek helyzetét? Hogyan képzelte el a hatalmi ágak egymáshoz való viszonyát?
9. Hogyan osztotta fel a hatalmat Locke és Montesquieu? Milyen viszonyban kell lenniük egymással a hatalmi ágaknak? Milyen kormányzati formát tartanak helyesnek?
10. Miért fordult szembe a felvilágosodás az egyházzal?
11. Hogyan hat a felvilágosodás az erkölcsre a filozófusok szerint?

természetjog
Montesquieu

A felvilágosodás **államelmélet**ét a természetjogból kiindulva John Locke alapozta meg. Ideális államnak **Locke** és **Montesquieu** is az alkotmányos monarchiát tekintette, amely betartja a **társadalmi szerződés**t, és biztosítja a polgárok számára a **szabadság**ot. Álláspontjuk szerint a szabadság akkor valósul meg, ha a **törvények**et közös megállapodással hozzák, azok **mindenkire egyformán érvényesek,** valamint ha szétválasztják a **törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalmat.** Elengedhetetlennek tartották a **gondolkodás, a véleménynyilvánítás és a vallás szabadság**át is.

a hatalmi ágak megosztása

Rousseau

Jean-Jacques Rousseau bírálta a polgári államot és társadalmat, mert szerinte a magántulajdon megszüntette az emberek közötti természetes egyenlőséget. A *Társadalmi szerződés* című értekezésében arra a következtetésre jutott, hogy az egyénnek szabadságot biztosító államforma csak úgy valósulhat meg, ha a társadalom tagjai lemondanak egyéni érdekeik érvényesítéséről, és a hatalmat egy végrehajtó személynek vagy testületnek adják át. Az így létrejött **közhatalom a közérdeket érvényesíti** akár az egyénnel szemben is. Az ilyen államban nem kell elválasztani a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalmat, mert az ellenőrzés a nép kezében van; ha elégedetlen a hatalommal, leváltja. Rousseau ezzel a **népszuverenitás elvé**t fogalmazta meg, azt a politikai helyzetet, amelyben a nép maga gyakorolja a hatalmat.

népszuverenitás

Voltaire

A felvilágosodás hívei, különösen **Voltaire, Diderot** és az enciklopédisták **támadták az egyházat,** mivel a rendi társadalom és a tekintélyelv védelmezőjét látták benne. A vallási

fanatizmust elutasították, és a vallásban is csak az ésszerű elemeket fogadták el. Szerintük Isten a világ és az erkölcsi rend teremtője, viszont nem avatkozik bele az emberiség további sorsába. Ez a vallásfelfogás szükségtelennek látta az egyházat és a papokat.

A felvilágosodás képviselői hittek abban, hogy a tudás jobbá, erkölcsösebbé teszi az embereket. Az ***Enciklopédia*** **szerepe** nem csak a **tudományok,** a **technika,** a **mesterségek,** a **gazdaság ismereteinek** összegyűjtése volt, emellett elterjesztette a felvilágosodás **társadalomkritikáját** és **etikai nézeteit** is.

Enciklopédia

Gazdasági elméletek

127.1. Quesnay

François Quesnay (1694–1774) dolgozta ki a francia felvilágosodás gazdasági elméletét, a fiziokratizmust. Helytelennek tartotta az állam beavatkozását a gazdaságba. Szerinte azt az egyéni érdek, a minél nagyobb haszon megszerzésére való törekvés szabályozza. A gazdagság forrását a bérmunkára alapozott mezőgazdaságban látta.

SZ9. *A manufaktúrák, az általuk foglalkoztatott emberek munkabérén túl csak nagyon keveset termelnek. A pénzzel való kereskedés csupán mozgást hoz létre egy olyan jelképben, melynek magában véve nincs valóságos értéke. A föld, egyedül a föld nyújtja az igazi gazdagságot, ennek évenkénti megújulása biztosítja az államnak a szilárd, […] fölmérhető jövedelmeket, amelyeket nem lehet elvonni az állam szükségletei elől.* ***(Földművelő – szócikk az Enciklopédiából)***

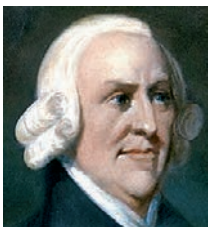

127.2. Smith

Adam Smith (1723–1790) skót filozófust tekintik a közgazdaságtudomány megalapítójának. A „laissez faire" [a. m. hagyd tenni], a szabad kereskedelem, az önszabályozó gazdaság híve volt. Munkaérték-elmélete szerint az áruba bocsátott munka ára a munkabér, de a tőkés a munkabérnél nagyobb értéket kap a munkástól, ebből származik a haszna. A fiziokratákkal szemben a jólét forrásának a munkát tartotta, ez határozza meg az áruk értékét is.

SZ10. *[…] a munkamegosztás […] minden iparágban kiváltja a munka termelékenységének arányos növelését. Úgy tűnik, hogy a különböző mesterségek és foglalkozások egymástól való szétválasztása is ennek az előnynek a következményeképpen jött létre. […] Mindenki azt hiszi, hogy csak a saját érdekeit követi, ténylegesen azonban így közvetetten a legjobban támogatja a népgazdaság egészének jólétét is. Ebben az egyes embert egy láthatatlan kéz vezeti, hogy kövessen egy olyan célt, amit semmi esetre sem tűzött ki.* ***(A nemzetek gazdagsága…)***

12. Milyen gazdasági elméletek alakultak ki a felvilágosodás idején?
13. Milyen azonos és milyen különböző vonásai vannak a kialakult gazdasági elméleteknek?
14. Melyik elmélet elemei helytállóak a kapitalista gazdaságra?

A felvilágosodás gondolkodói választ kerestek arra a kérdésre is, hogy miből ered az országok gazdagsága. A francia **fiziokraták** úgy látták, hogy nem az ipar és a kereskedelem, hanem a mezőgazdaság teremti meg az értékeket. A fejlettebb angol viszonyokat elemző **Adam Smith** szerint **a nemzet gazdagságának alapja a munka és a munkamegosztás.** A befektetett munka az, ami meghatározza az áru értékét, és megtermeli a tőkés hasznát. Smith is elvetette az állam beavatkozását, támogatta a **szabad versenyt:** szerinte az emberek haszonelvűsége a jó irányba mozgatja a gazdaságot.

Adam Smith

szabad verseny

Összegzés

- Locke és Montesquieu államelméletének lényege a hatalmi ágak megosztása.
- Rousseau megfogalmazta a nép által gyakorolt hatalom, azaz a népszuverenitás elvét.
- Voltaire és Diderot egyházellenessége a tekintélyek elutasításán alapult.
- Diderot és az enciklopédisták az emberi tudás tárházát hozták létre.
- Az állam gazdagságát a fiziokraták szerint a föld, Adam Smith szerint a munka biztosította.

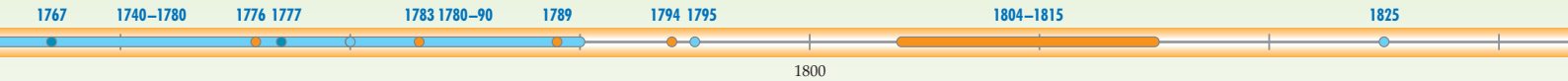

12. A Szent Szövetség Európája (E.6.2)

1. Mely államok játszottak főszerepet a napóleoni Franciaország legyőzésében?
2. Ki volt Metternich?

A bécsi kongresszus

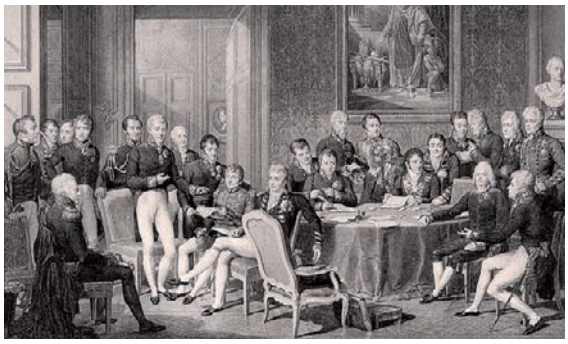

160.1. A bécsi kongresszus (1814. szeptember–1815. június)

A bécsi kongresszus irányítói:

- **Klemens von Metternich** herceg, Ausztria államminisztere, a kongresszus elnöke;
- **Sándor,** orosz cár;
- **Karl August von Hardenberg** herceg, a porosz delegáció vezetője;
- **Lord Castlereagh,** Nagy-Britannia képviselője.
- Franciaország, Spanyolország és a kisebb államok nem szólhattak bele a döntésekbe.

A kongresszuson született megállapodások:

- Napóleon Rajnai Szövetsége felbomlott. Helyette 39 tagállamból megalakult a Német Szövetség a tagállamok autonómiájával, Ausztria dominanciájával.
- Itália nagy része Ausztria ellenőrzése alá került.
- A helyreállított Szárd Királysághoz csatolták Genovát.
- Oroszország megkapta a Varsói Hercegség keleti részét a lengyel királyi címmel együtt.
- Poroszország megkapta Szászország északi részét, a svéd Pomerániát és a Rajna bal partját, megtartotta a Varsói Hercegség nyugati felét. Megalakult a Krakkói Köztársaság.
- Hollandia megkapta az osztrák Németalföldet (Belgium). Cserébe Ausztriáé lett Lombardia és Velence.

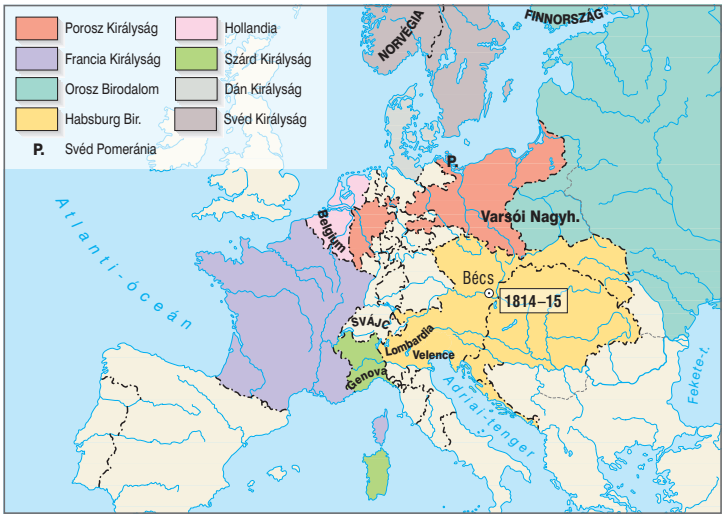

160.2. Európa új határai

- Svájc semlegességét a nagyhatalmak garantálták.
- Svédország megkapta Norvégiát Dániától, míg Oroszország Finnországot Svédországtól.
- Nagy-Britannia továbbra is fenntarthatta ellenőrzését a gyarmatok fölött, és megkapta a Jóreménység fokot, Máltát, Ceylont, Mauritiust és a korábbi francia nyugat-indiai területeket.
- Visszaállították Franciaország 1788. december 31-i határait. XVIII. Lajos uralma alatt helyreállították az abszolutizmust. Spanyolországban helyreállították Bourbon VII. Ferdinand uralmát.

3. Kik vettek részt a bécsi kongresszuson? Milyen határozatok születtek?
4. Mely államok érdekei érvényesültek a területrendezések során?

Metternich

A Napóleon elleni háborúk **győztes** hatalmainak képviselői **1814–15**-ben **Bécs**ben tanácskoztak. A konferencia elnöke Metternich osztrák kancellár volt. A bécsi kongresszuson Franciaországot megfosztották azoktól a területektől, amelyeket Napóleon meghódított és császárságához csatolt. **Nagy-Britannia, Ausztria, Oroszország és Poroszország** képviselői megállapodtak az új államhatárokban. Oroszország megszerezte Finnországot és a Varsói Hercegség nagy részét, Ausztria pedig Velencét és Lombardiát. Svédországhoz Norvégiát, Poroszországhoz Pomerániát, Hollandiához az osztrák Németalföldet csatolták. Nagy-Britannia a gyarmatokon erősítette meg fölényét Franciaországgal szemben.

SZ1. *[…] Ő Felségeik, Ausztria császára [I. Ferenc], Poroszország királya [III. Frigyes Vilmos] és Oroszország császára [I. Sándor] […] ünnepélyesen kinyilvánítjuk, hogy a jelenlegi okiratnak csak az a célja, hogy [a szerződő felek ebben] az egész világnak tudtul adják azon megingathatatlan elhatározásukat, hogy magukviseletének szabályozásánál akár államaik kormányzatában, akár a többi kormányokhoz való viszonyaikban nem ismernek más parancsot, csak a szent vallását, az igazságosság, a szeretet és a béke parancsait […].*

I. […] a három szerződéskötő uralkodó az igazi és felbonthatatlan testvériség kötelékeiben egyesül, és […] minden alkalommal és minden helyen segítséget és támogatást nyújt egymásnak; alattvalóikkal és hadseregeikkel szemben családapáknak tekintik magukat, a testvériségnek ugyanazon szellemében kormányozzák őket, amely őket lelkesíti a vallás, a béke és az igazságosság támogatására. […]

III. Mindazok a hatalmak, amelyek ünnepélyesen el akarják ismerni azokat a szent elveket, melyek a jelen okiratot létrehozták, […] készségesen és szívesen fel fognak vétetni ezen Szent Szövetségbe. ***(1815. szeptember 26.)***

1820: A spanyol felkelést leverték a franciák.
1820: A Szicíliai Kettős Királyságban a felkelést leverték az osztrákok.
1821: A Szárd Királyságban kirobbant felkelést (carbonari* mozgalom) leverték az osztrákok.
1821–29: Görög szabadságharc. A görögök angol, francia és orosz támogatással függetlenedtek az Oszmán Birodalomtól.
1825: Az oroszországi dekabrista** mozgalmat elfojtotta az uralkodó.
1830: Franciaországban a júliusi forradalom megdöntötte X. Károly uralmát; Lajos Fülöp lépett a trónra.
1830: A brüsszeli felkelés eredményeként Belgium elnyerte függetlenségét.
1830–31: A lengyel felkelést leverték az oroszok.
1848: A „népek tavasza” következtében a Szent Szövetség felbomlott.

*carbonari: „szénégető”. A mozgalom résztvevőinek célja az önálló olasz állam megteremtése volt
**dekabrista: Az 1825 decemberében az alkotmány bevezetését követelő mozgalom tagja

161.1. Szent Szövetség ellenes megmozdulások

5. Mikor és milyen céllal jött létre a Szent Szövetség? Kik hozták létre?
6. Hol, mikor és milyen céllal került sor felkelésre Európában a Szent Szövetség időszakában?
7. Mi lett a felkelések következménye?

Szent Szövetség

A bécsi kongresszuson Ausztria, Poroszország és Oroszország **1815**-ben megalapította a **Szent Szövetség**et. Az 1848-ig fennálló szövetség célja az európai forradalmi mozgalmakkal szembeni közös fellépés volt **a dinasztiák hatalmának védelmé**ben.

A szövetséghez tartozó államoknak az **1820-as és az 1830-as években** többször fel kellett lépniük az alkotmányos kormányzást, függetlenséget követelők ellen. A **Szicíliai Kettős Királyság**ban, **Spanyolország**ban, a **Szárd Királyság**ban, **Oroszország**ban voltak sikertelen megmozdulások. A **lengyelek** orosz uralom elleni felkelését leverték.

Az **1830**-ban Párizsban kirobbant **júliusi forradalom** megdöntötte a Bourbonok uralmát, és Lajos Fülöpöt ültette trónra. A francia forradalom hatására felkelés tört ki **Belgium**ban, amely **függetlenedett** Hollandiától.

Az 1821-ben kirobbant **görög szabadságharc** eredményeként **1829**-ben a törökök elismerték **Görögország függetlenségét**.

ÖSSZEGZÉS

- A napóleoni háborúkat a bécsi kongresszus zárta le 1814–15-ben.
- A nagyhatalmak átrendezték Európa határait és megalapították a Szent Szövetséget.
- 1815 és 1848 között több Szent Szövetség-ellenes felkelés volt Európában.
- Létrejött az önálló Belgium és Görögország.

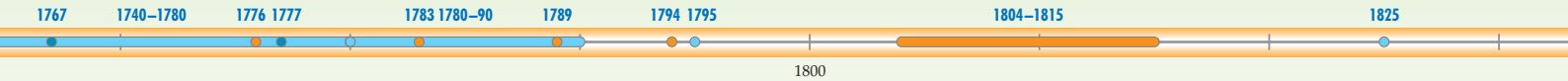

13. A MEZŐGAZDASÁG FORRADALMA

1. Milyen tényezők befolyásolják egy-egy régió jellemző gazdasági tevékenységét, gazdasági fejlődését?
2. Milyen jelentős fordulatok következtek be az európai mezőgazdaságban a 10. századtól a 17. század végéig?

A TECHNIKAI ÉS TECHNOLÓGIAI VÁLTOZÁSOK GAZDASÁGI HATÁSA

GAZDASÁGI VÁLTOZÁSOK ANGLIÁBAN A 17–18. SZÁZADBAN

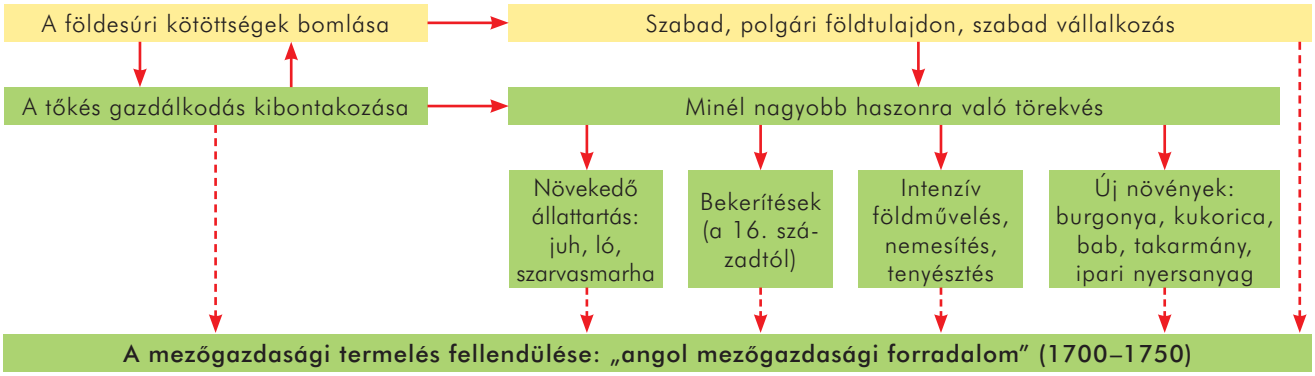

A BIRTOKSZERKEZET ÁTALAKULÁSA A BEKERÍTÉS VAGY TAGOSÍTÁS* KÖVETKEZTÉBEN A 16–18. SZÁZADBAN

*Bekerítés vagy tagosítás: A tulajdonos megszüntette a közös földhasználatot, és a szétszórt parcellákat egyesítette. Ezután megszűnt a „nyomáskényszer", lehetségessé vált a kísérletezés, a specializáltabb és jövedelmezőbb mezőgazdasági termelés

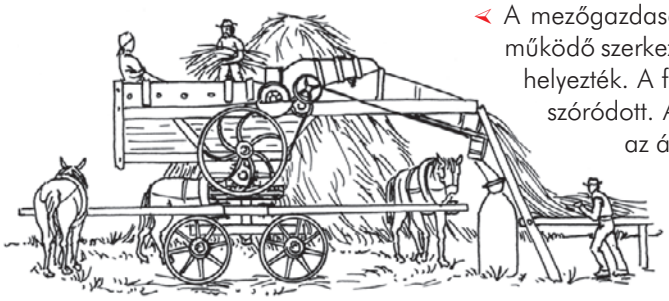

162.1. Cséplőgép a 19. század elejéről

A mezőgazdaságban főleg állati energiát használtak. Ezt a malom elvén működő szerkezetet lovak forgatták. A kévébe kötött gabonát a cséplőgépbe helyezték. A forgó kerekek között kipergett a mag a kalászból, és zsákba szóródott. A gabona szárát, a szalmát összegyűjtötték, és az istállóban az állatok alá terített alomként használták fel.

SZ1. A vetésforgót Jethro Tull (1674–1741) angol feltaláló dolgozta ki gazdatársaival Angliában a 18. század elején. A cél a talaj termőképességének megőrzése volt pihentetés nélkül.

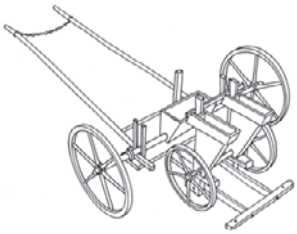

162.2. Jethro Tull vetőgépe

A vetőgép egy tartályból az általa húzott barázdába szórta a magot, és azonnal be is temette. A kézi vetés pocsékoló volt, a gépi vetéssel a vetőmag kb. a nyolcszorosát hozta.

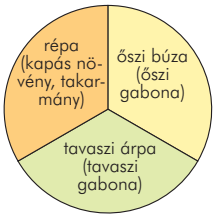

répa (kapás növény)	őszi búza (őszi gabona)	vöröshere (takarmány)	tavaszi árpa (tavaszi gabona)
tavaszi árpa (tavaszi gabona)	répa (kapás növény)	őszi búza (őszi gabona)	vöröshere (takarmány)
vöröshere (takarmány)	tavaszi árpa (tavaszi gabona)	répa (kapás növény)	őszi búza (őszi gabona)
őszi búza (őszi gabona)	vöröshere (takarmány)	tavaszi árpa (tavaszi gabona)	répa (kapás növény)

162.3. A hármas és a négyes vetésforgó

3. Mely tényezőknek volt döntő jelentőségük az angol mezőgazdaság fellendülésében?
4. Mit változtatott meg a bekerítés?
5. Mi a vetésforgó? Milyen hatása volt a takarmánytermelésnek a földművelésre és milyen az állattenyésztésre?
6. Hogyan növelték a mezőgazdasági termelést?

A **18. század elejére** Németalföldön és Délkelet-Angliában megkezdődött a **mezőgazdaság tőkés átalakulása. Angliában** a **bekerítések**kel megszűnt a közös földhasználat, ami lehetővé tette, hogy a **haszon** növelésére törekvő birtokosok hatékonyabb **új eljárásokat alkalmazzanak.** Egyszerű gépeket, új növényfajtákat vezettek be, és az ugar elhagyásával megnövelték a termőterületet, ehhez azonban más módon kellett megoldani a talajjavítást. Eleinte az ugar helyén kapás növényeket ültettek, majd takarmánynövények termesztésével **kialakították a vetésforgót.** Ebben az új termelési rendszerben évente szabályos rendben követték egymást a növények. Bár az egész területen termeltek, a takarmánynövények talajjavító hatása miatt nem merült ki a talaj. Legelőre sem volt szükség, mivel a takarmányozással istállóban lehetett tartani az állatokat, az összegyűjtött trágyát pedig talajjavításra lehetett használni. Az istállózás lehetővé tette az állatállomány növelését, a fajták nemesítését.

vetésforgó

Társadalmi hatások

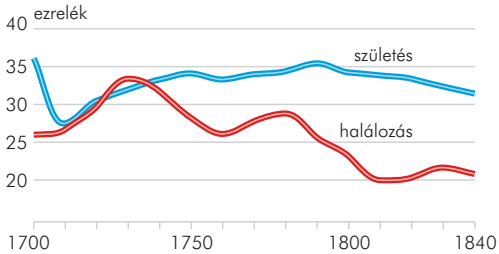

163.1. A születések és halálozások aránya Nagy-Britanniában

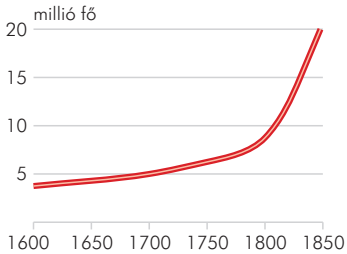

163.2. A lakosság növekedése Angliában (Skócia és Írország nélkül)

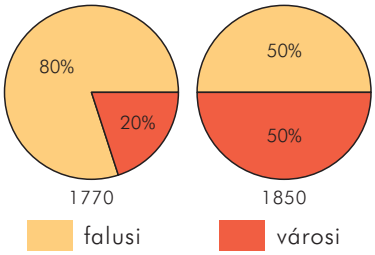

163.3. A falusi és a városi lakosság arányának változása Nagy-Britanniában

SZ2. *A burgonyát […], répát, a sárgarépát, káposztát, e főzelékféléket, amelyeket régebben csak kapával műveltek, most már ekével művelik. Sokféle kerti termék vált így olcsóbbá.* ***(Adam Smith, 1776)***

SZ3. *[…] a telepesek és más személyek, akiknek joguk van a bekeríteni szándékozott közös föld használatára, megfosztatnak attól a […] kiváltságtól, […] hogy újra és újra kihajthatják meghatározott számú tehenüket, borjukat és juhukat az említett földekre; ez a kiváltság […] azt jelenti számukra, hogy eltartják magukat és családjukat télvíz idején, amikor még pénzükért sem tudnák más földek művelőitől a legcsekélyebb tejet vagy savót megszerezni […]; úgy vélik továbbá, hogy a bekerítés legkárosabb hatása az lesz, hogy csaknem teljesen elnéptelenedik községünk, amelyben oly sok most a bátor és merész kisgazda, akiket nagy tömegben a szükség s a munka hiánya a kézműves városokba űz, ahol a szövőszék vagy a kovácsműhely mellett már a foglalkoztatás módja is hamarosan felemészti erejüket.* ***(A northamptonshire-i Raunds község gazdáinak folyamodványából, 1797)***

7. Hogyan és miért változott Nagy-Britanniában népességszáma a 18. században?
8. Melyik társadalmi csoport helyzetét rontotta leginkább a bekerítések gyakorlata? Hogyan tudták biztosítani a megélhetésüket?
9. Hogyan változott a falusi és városi lakosság aránya a 19. század első felében?

A mezőgazdaság fejlődésének következtében az **élelemellátás kiegyensúlyozottabbá vált.** A 18. században **ugrásszerűen megnőtt Nagy-Britannia lakossága,** mivel a magas születésszám mellett **csökkent a halálozási arány.**

A mezőgazdasági vállalkozók igyekeztek nagy mennyiségű olcsó árut termelni, ezért bérmunkásokat alkalmaztak és fejlesztették a gazdaságukat. Falun tehát megnőtt a munkaerőkereslet, így a szegények egy része megélhetéshez jutott. A népességnövekedés miatt azonban sokan kénytelenek voltak a városokba vándorolni, hogy ott találjanak munkát. A **városi lakosság gyorsan nőtt,** ez bővítette az élelmiszerek piacát.

Összegzés

- Németalföldön és Nagy-Britanniában a 18. század első felére kialakult a tőkés mezőgazdaság.
- Új módszereket alkalmaztak, új növényfajtákat termesztettek, egyszerű gépeket vezettek be.
- Nagy-Britannia lakossága ugrásszerűen megnőtt, az elszegényedett falusi lakosság a városokba vándorolt.

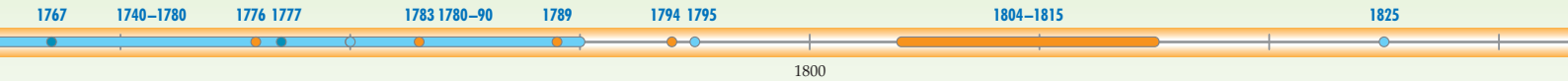

IV. fejezet

A POLGÁROSODÁS KEZDETEI MAGYARORSZÁGON

- A Magyar Korona országai a 18. században
- A magyar államszervezet működése
- Demográfiai és etnikai viszonyok a 18. században
- Mária Terézia reformjai
- II. József reformjai
- A rendi nacionalizmus kora
- Gazdasági változások a 18–19. században
- Az átalakuló társadalom
- Kultúra és művelődés a 18–19. században
- Széchenyi István
- A reformkor
- A reformkor politikai csoportjai
- Kossuth Lajos
- A Kárpát-medence népeinek nemzeti ébredése
- A pozsonyi országgyűlés és a pesti forradalom
- Az áprilisi törvények
- A Batthyány-kormány intézkedései
- Az 1848–1849-es szabadságharc

5. II. József reformjai (5.4) (E.5.4)

1. Miért nevezték II. Józsefet kalapos királynak?
2. Mikor jelentkezett a felvilágosodás Magyarországon?

II. József és a felvilágosult abszolutizmus rendszere

1765: II. József német-római császárként Mária Terézia társuralkodója lett.
1780–90: II. József a Habsburg Birodalom uralkodója
1782: Egyesítette a Helytartótanácsot és a magyar kamarát, illetve a magyar és az erdélyi kancelláriát.
1784: II. József Bécsbe vitette a magyar koronát, de nem koronáztatta meg magát.
A németet tette a birodalomban hivatalos nyelvvé.
1790: II. József visszavonta rendeleteit.

200.1. Mária Terézia, Lotharingiai Ferenc és II. József

SZ1. *[…] Törjük le és szegényítsük el a nagyokat, mivel nem tartom hasznosnak, hogy léteznek kiskirályok és kiváltságos alattvalók, akik jólétükben nem is törődnek az állam sorsával. Alapelvnek tekintem, hogy alattvalóként minden ember szolgálatokkal tartozik az őt támogató, óvó és számára igazságot szolgáltató államnak […]. A belső erő, a jó törvények, a törvények szigorú megtartása, a rendezett pénzügyek, a tiszteletet parancsoló hadsereg, a virágzó ipar, a tisztelettel övezett uralkodó – mindez jobban illene Európa egyik legnagyobb udvarához, mint a bankettek, az ünnepségek, a drága kelmék, gyémántok, arannyal díszített termek, arany étkészletek, szánhajtások stb. […] Úgy gondolom, tenni kell azért, hogy boldogítsuk ezt az országot, […] meg kell reformálni belső rendjét, meg kell könnyíteni a magyar termények piacra jutását, meg kell alapozni kereskedelmét, [s] főként a népesség gyarapodására és az ifjúság nevelésére kell törekedni.* ***(II. József: Álmodozások, 1763)***

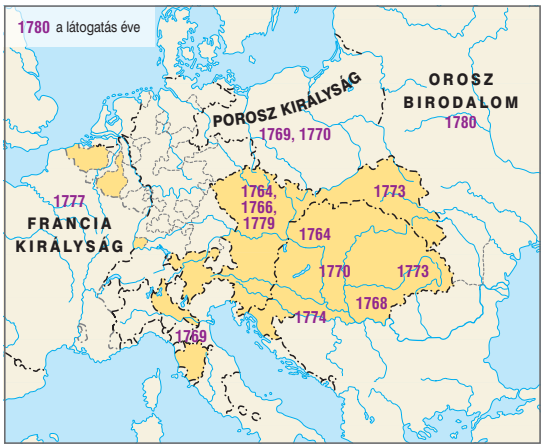

200.2. II. József utazásai

SZ2. *Minden alattvaló urától vár védelmet és biztonságot. Ezért az uralkodó kötelessége, hogy alattvalói jogát rögzítse, ügyeiket úgy vezesse, hogy a közjót és az egyén javát egyaránt szolgálja. […] A legfőbb hatalom, ami az uralkodót illeti, minden határozatára, amelyet rendelet formájában adnak ki, a kötelező jelleg bélyegét nyomja rá.* ***(II. József hitvallása a hatalomról, 1786)***

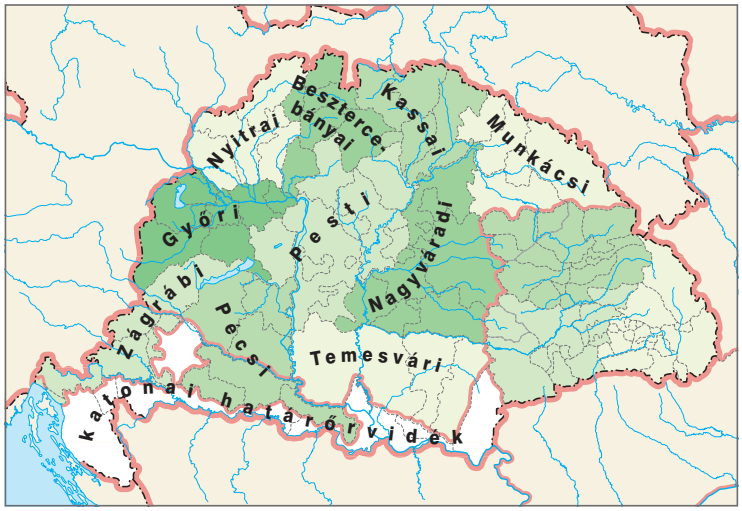

200.3. Magyarország kerületi igazgatása

SZ3. *[…] Ha a magyar nyelv Magyarországon és Erdélyben közönséges volna, úgy lehetne ezzel, az ország dolgaiban, a deák helyett közönségesen élni, de tudnivaló, hogy a német, az illíriainak egynehány neme és az oláh nyelvek majd szinte olyan szokásban vagynak, hogy eszerént a magyar nyelvet közönségesnek éppen nem lehessen tartani. Nincsen tehát más nyelv a német nyelven kívül, […] amellyel […] az egész monarchia, mind a hadi, mind pedig a polgári dolgokban él: minémű nagy hasznára szolgáljon az a közjónak, ha az egész monarchiában csak egy nyelv uralkodjék, azon folyjanak a törvényes dolgok, és ezáltal a monarchiának minden nemű részei minémű szorosan köttessenek öszve, lakosai pedig közelebb való atyafisággal egyesüljenek?* ***(II. József nyelvrendelete, 1784)***

SZ4. *[…] az egész ország nemesei […] senki másnak hatalma alatt nem állanak, mint a törvényesen megkoronázott fejedelmeknek; […] mindennemű […] adó, vám és harmincad fizetésétől mindörökre teljesen mentesek és ki vannak véve, csupán csak az ország védelmére tartoznak katonáskodni.* ***(Werbőczy István: Hármaskönyv, 1514)***

SZ5. *[…] a császár kijelentette, hogy „fel sem merül, hogy emberek milliói megváltoztassák anyanyelvüket, és egy másikat beszéljenek", csak arról van szó, hogy a hivatalokban és az iskolákban a latin helyett a német nyelvet használják. […] Ugyanakkor a császár arról is gondoskodott, hogy a nép anyanyelvén ismerhesse meg a jogszabályokat, ezért elrendelte azok magyarra fordítását, hiszen alsó szinten (községek, mezővárosok) anyanyelven folyt a közigazgatás és a bíráskodás)* ***(Katus László: A modern Magyarország születése)***

3. Hogyan változott az uralkodó dinasztia megnevezése II. Józseftől?
4. Milyen uralkodói tervei voltak II. Józsefnek? A felvilágosult abszolutizmus mely célkitűzéseit akarta megvalósítani?
5. Milyen intézkedéseket tett II. József az egységes birodalmi kormányzás kialakítására?
6. Milyen nemzetiségek éltek Magyarországon és Erdélyben a 18. század második felében? Miért nem lehetett a magyar az általánosan használt nyelv?
7. Miért nem koronáztatta meg magát II. József? Mely társadalmi csoport jogait akarta korlátozni ezzel?

II. József
1780–1790

II. József volt a Habsburg–Lotharingiai-dinasztia első uralkodója. Trónörökösként beutazta a birodalmat, többször megfordult Magyarországon és járt a szomszédos országokban is. Már 1765-től Mária Terézia társuralkodója lett, de csak 1780-ban követte anyját a trónon. Önmagát az állam első hivatalnokának tekintette, akinek feladata az alattvalók boldogulásának biztosítása. Célja a birodalom egységes kormányzásának kialakítása és a gazdaság felzárkóztatása volt. Az ehhez szükséges **reformok**at **a rendek bevonása nélkül** akarta megvalósítani. Nem koronáztatta meg magát, hogy ne kelljen felesküdnie a rendi alkotmányra, hiszen **a magyar nemesség kiváltságait is fel akarta számolni.** Az egységes kormányzás érdekében összevonta a kormányszerveket, a megyéket az újonnan szervezett kerületek alá rendelte, és **1784**-ben a **néme**tet tette az egész birodalomban **hivatalos nyelv**vé.

II. József rendeletei

201.1. Habsburg–Lotharingiai II. József (1780–90)

II. JÓZSEF REFORMJAI

EGYHÁZ	KÖZIGAZGATÁS	TÁRSADALOM
Sajtórendelet A cenzúra világi ellenőrzése		
1781 Türelmi rendelet	A kormányzat átszervezése	
A placetum regium és a főkegyúri jog megújítása	**1784** Nyelvrendelet	**1785** Jobbágyrendelet
Szekularizációs rendelet. A plébániák számának növelése	Népszámlálás (A nemesekre is kiterjedt)	Büntető törvénykönyv A rendi különbségeket nem vette figyelembe.
	Kerületek szervezése	
A papnevelés állami irányítása	Kataszteri felmérés	Földbirtokalapú adózás (Nem lépett hatályba.)

SZ6. *Bírálatok, hacsak nem gúnyiratok, bárkit érjenek is, az ország fejedelmétől az utolsóig, különösen akkor, ha a szerző a maga nevét kinyomatja s ezáltal a dolog valódisága felől jótállást vállal magára – nem tilthatók el, mert minden igazságszerető embernek örülnie kell, ha az igazság ezen az úton tudomására jut.* ***(Sajtórendelet, 1781)***

SZ7. *Vallási türelem annyit jelent, mint megengedni, hogy hivatalokban alkalmazható legyen, földbirtokot szerezhessen, ipart űzhessen és polgár lehessen vallási különbség nélkül mindenki, aki erre alkalmas, és hasznára van az államnak.* ***(II. József levele Mária Teréziához)***

SZ8. *[…] legyen szabad […] az ágostai és helvét hitvallásúaknak [lutheránusoknak, kálvinistáknak], avagy a görög szertartású nem egyesülteknek,[görög keletieknek] magánimaházakat […] felépíteni, […] szabadon meg kell nekik engedni ezenkívül azt is, hogy lelkészeket és tanítókat alkalmazzanak, [és] nemcsak ezekben a magánimaházakban végezhessék el minden vallási gyakorlatukat, de elláthassák betegeiket is.* ***(Türelmi rendelet, 1781)***

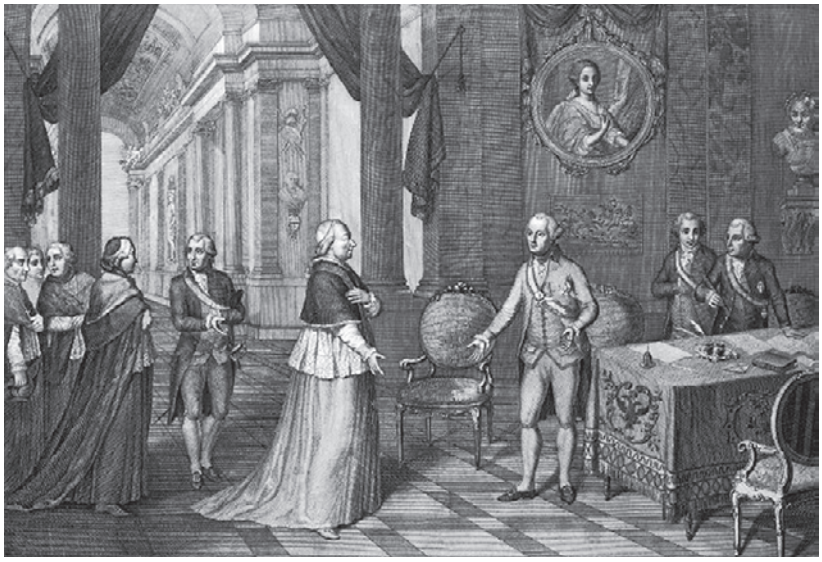

202.1. VI. Pius Bécsben – a „fordított Canossa-járás"

SZ9. *Először: A Jobbágyság állapotát annyiban, a mennyiben a Parasztok ennél fogva eddig elé örökös kötelesség alá vettetve és a földhöz köttetve voltanak, jövendőre teljességgel eltöröljük, és azt akarjuk, hogy ebben az értelemben a jobbágy nevezettel tovább ne éljenek: következendőképpen minden Parasztokat, akár mely nevezet és vallásbéliek légyenek, jövendőre magok személyekre nézve lakásokat szabadosan változtatható emberekké tesszük, és mindenütt olyanoknak tartani parancsoljuk, maga a Természet Törvénye és a köz Jó azt kívánván.*

Másodszor: Azt akarjuk, hogy minden Parasztnak szabad légyen maga kedve szerint, Földös Úrnak engedelme nélkül is házasodni, Tudományoknak és Mesterségeknek tanulásra magát adni, s azokat akárhol gyakorolni. […]

Negyedszer: Minden paraszt ember maga ingó Javait és Keresményit, […] szabadon eladhatja, ajándékozhatja, megcserélheti, elzálogosíthatja. ***(Jobbágyrendelet, 1785)***

SZ10. *Királynak csak azért adják méltóságát,*
Hogy híven őrizze népe bátorságát.
Hogy továbbra vigye országa széleit,
És hogy boldoggá tegye nemzeteit. […]
Mi is megkívánjuk ország törvényével,
Hogy fejed ragyogjon koronánk fényével,
Hogy esküvést mondjál régi szokásinkra,
Sok vérrel vásárolt szabadságainkra. […]
(Ányos Pál: Kalapos király)

202.2. Magyar főnemesi pár díszruhában
A II. József politikájával való szembenállás a magyaros öltözködésben is megnyilvánult.

SZ11. *A mostani és bizonyára még várható újítások hasznáról vagy haszontalanságáról engem […] elméletek nem győzhetnek meg. […] A magyar alkotmány természete olyan, hogy másként nem, csak hatalmi szóval javítható meg. […] Hogyan feltételezhetnénk a nemesekről, hogy vélt jogaikat […] feladják vagy mérsékeljék? Hogyan várhatnánk el a nemességtől, hogy jelenlegi előnyös helyzetében elfogadja, hogy a parasztot természettől fogva ugyanazok a jogok illetik meg, mint őt, és hogy csak akkor lesz szilárdan megalapozva az állam alkotmánya, ha attól a paraszt előnyt remélhet? […] Ha tudom, hogy kormányzati formánk természetes ellenségességet jelent a nemesség és a nem nemesek között, […] akkor kötelességem minden lehetségest megtenni, hogy minden embertársamat természetes jogaihoz segítsem.* ***(Hajnóczy József levele Forgách Miklósnak a jozefinus reformokról, 1785)***

II. JÓZSEF POLITIKÁJÁNAK KUDARCA

JOZEFINISTÁK – A reformok támogatói ↔ Rendi ellenállás Magyarországon

1787 Lázadás osztrák Németalföldön

1788 Török háború

1789 Francia forradalom

↓ **1790:** A rendeletek visszavonása

SZ12. *Ilyen körülmények között semmit sem ér a fél tett. Én tehát hogy egyszer s mindenkorra elejét vegyem a magyar és erdélyi rendek minden elgondolható, a méltányosságnak csak a színével is bíró panaszainak, minden uralkodásom alatt kelt általános rendeletet és intézkedést eltörlök, s őket azon állapotba visszahelyezem, melyben Őfelségének, a boldogult császárnénak halálában voltak. Ebből csak a toleranciapátenst, az új lelkészrendezésre vonatkozó intézkedéseket, végre a jobbágyokra vonatkozót veszem ki. A koronát és az ország […] [koronaékszereit], mihelyt a budai Várban lesz számukra illő hely, oda kell átvinni.* ***(II. József rendeleteinek visszavonását elrendelő utasítása, 1790)***

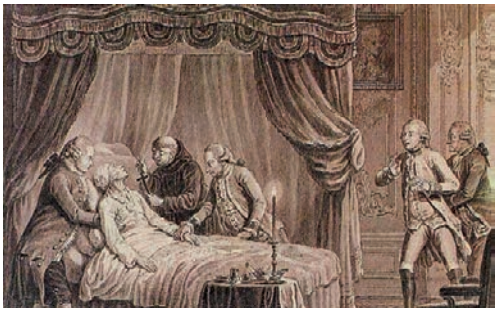

203.1. II. József a halálos ágyán

SZ13. *Az önimádattól elvakult nemzet most azzal hízeleg magának, hogy a tőle való félelem késztette a fejedelmet erre a lépésre, és megnyirbált jogaiért az eredetinél is nagyobbak megkaparintásával igyekszik kárpótolni magát: a gyakorlatban tehát most lerombol minden intézményt, anélkül, hogy megvizsgálná, vajon jók vagy rosszak-e, elég annyi, hogy ezek Józsefnek, a kalapos királynak az újításai: el tehát velük. […] Mint a pestistől, úgy félnek minden idegentől, minden újítástól, mindentől, ami német. A magyar csak maradjon magának. Láttuk, mi volt akkor, és megint az lesz: bamba, embergyűlölő, önző. […] Ezek a rosszul értelmezett hazafiság gyümölcsei.* ***(A jozefinista Czadray István levele Őz Pálhoz, 1790)***

8. Milyen állami területeket érintettek II. József reformjai? Foglald össze az idézett rendeletek tartalmát!
9. Mely rendeleteivel korlátozta II. József a katolikus egyház befolyását? Mi volt az uralkodó célja?
10. Hogyan mutatkozott meg a felvilágosodás szellemisége a türelmi rendeletben? Miért nem kellett kiterjeszteni a türelmi rendeletet az Erdélyi Fejedelemségre?
11. Hogyan változtatta meg a jobbágyok helyzetét? Változtatott-e a rendelet a jobbágy-földesúr viszonyon?
12. Milyen intézkedésekkel akarta felszámolni II. József a nemesség privilégiumait?
13. Hogyan reagáltak a rendek József reformjaira? Kik voltak a jozefinisták?
14. Milyen külpolitikai események befolyásolták II. József belpolitikáját?

Trónra lépve II. József először a katolikus egyház befolyását korlátozó intézkedéseket hozott. A **cenzúrát kivette az egyház kezéből,** és enyhítette annak szigorát. **Türelmi rendelet**ével a Magyar Királyságban egyenjogúvá tette a görögkeleti és a protestáns felekezeteket a római katolikussal. Megújította a **főkegyúri jog**ot és a **placetum regium**ot (királyi tetszvényjog), ezzel növelve az állam ellenőrzését az egyház felett és korlátozva a pápa egyházi befolyását birodalma területén. Elrendelte a nem tanító és nem gyógyító **szerzetesrendek feloszlatásá**t, de az állami kézbe vett vagyonukat a plébániák számának növelésére és a papképzésre fordította, aminek segítségével bevonta az alsó papságot a társadalmi reformok végrehajtásába. VI. Pius pápa sikertelenül próbálta meg rábírni egyházpolitikai rendeleteinek visszavonására.

Türelmi rendelet

Az 1785-ben Magyarországon is bevezetett **jobbágyrendelet**ben eltörölte az örökös jobbágyságot. Szabad költözési, tanulási és pályaválasztási jogot biztosított a parasztoknak, akik vagyonukkal is rendelkezhettek. A jobbágyrendelet azonban a jobbágy-földesúri viszonyt érdemben nem érintette. A házak és birtokok összeírásával a **nemesség megadóztatását készítette elő,** de ezt már nem tudta megvalósítani.

jobbágyrendelet

II. József politikája a Magyar Korona országaiban a rendek ellenállását váltotta ki. A katolikus egyház és a nemesség sérelmezte kiváltságainak megsértését, az intézkedések bevezetésének abszolutisztikus módját. Az uralkodó politikájának azonban voltak támogatói is, a jozefinisták, akik belátták a reformok szükségességét. Ők hivatalt is vállaltak az uralkodó törekvéseinek megvalósítása érdekében.

A németalföldi ellenállás, a francia forradalom és betegsége hatására **1790-ben rendeleteinek nagy részét visszavonta,** de a türelmi, a jobbágy és az alsó papságra vonatkozó rendeletek halála után is érvényben maradtak.

Összegzés

- II. József egységes, központosított kormányzatot hozott létre.
- Komplex társadalmi reformokat kívánt végrehajtani.
- Halála előtt rendeleteit – három kivételével – visszavonta.

14. A Kárpát-medence népeinek nemzeti ébredése (E.7.2)

1. Mi határozta meg az emberek közösségi tudatát a 18. század végéig?
2. Mit értettek nemzet alatt a rendiség korában? Mely népek rendelkeztek területi vagy egyházi kiváltságokkal?

A nemzeti ébredési mozgalmak

	magyar	német	szlovák	román	ruszin	horvát	szerb	szlovén	cigány	egyéb	összes
Magyarország*	4 222	1092	1730	924	447	75	447	45	30	35	9290
Erdély	585	219	–	1202	–	–	–	–	53	8	2074
Horvátország	6	8	1	–	–	625	222	–	–	4	868
Határőrvidék	5	38	9	114	–	480	311	–	–	2	959
Együtt	4818	1357	1740	2240	447	1180	980	45	83	49	13192
Magyarország	45,4%	11,8%	18,6%	10,0%	4,8%	0,8%	4,8%	0,5%	0,3%	0,4%	100,0%
Erdély	28,2%	10,6%	–	58,0%	–	–	–	–	2,5%	0,4%	100,0%
Horvátország	0,7%	0,9%	0,1%	–	–	72,0%	25,6%	–	–	0,5%	100,0%
Határőrvidék	0,5%	3,9%	0,9%	11,9%	–	50,1%	32,4%	–	–	0,2%	100,0%
Együtt	36,5%	10,3%	13,2%	17,0%	3,4%	9,0%	7,4%	0,3%	0,6%	0,4%	100,0%

236.1. A Magyar Korona országainak népességszám-megoszlása nemzetiség szerint, az 1850–51. évi népszámlálás alapján

*Magyarország a Szerb Vajdasággal, Erdély a Partiummal

SZ1. *A közös haza, az együtt átélt történelem a megelőző évszázadokban sajátos összetartozás-tudatot, szolidaritást alakított ki a Kárpát-medence különféle nyelvű és eredetű népei között. A társadalom nem nyelv és etnikum alapján tagolódott, hanem rendek szerint. A belső konfliktusok nem „nemzeti" ellentétek voltak, nem népeket állítottak egymással szembe, hanem rendeket, társadalmi csoportokat. Ennek a soknépű országnak a kormányzását, igazgatását, a különböző népek közéleti kommunikációját megkönnyítette, hogy a 19. század első feléig a latin volt az államélet, valamint a közép- és felsőfokú oktatás hivatalos nyelve. A közigazgatásnak és a bíráskodásnak a néppel közvetlenül érintkező szintjein, az egyházközségekben, az alsó fokú iskolákban, a szakmai testületekben mindenütt a helyi lakosság anyanyelve érvényesült. A vegyes lakosságú vidékek nemessége, értelmisége és polgársága körében általános volt a többnyelvűség. A modern nacionalizmus megjelenése nyomán ez a helyzet fokozatosan megváltozott. A közös haza iránti lojalitás szálai gyengültek, a 18. században még eleven hungarus állampatriotizmus helyét modern nemzettudatok foglalták el, amelyek szembeállították egymással a Kárpát-medence népeit.* ***(Nagy Mariann–Katus László: A Magyar Korona országainak nemzetiségei a 18–19. században)***

A nemzetté válás szakaszai

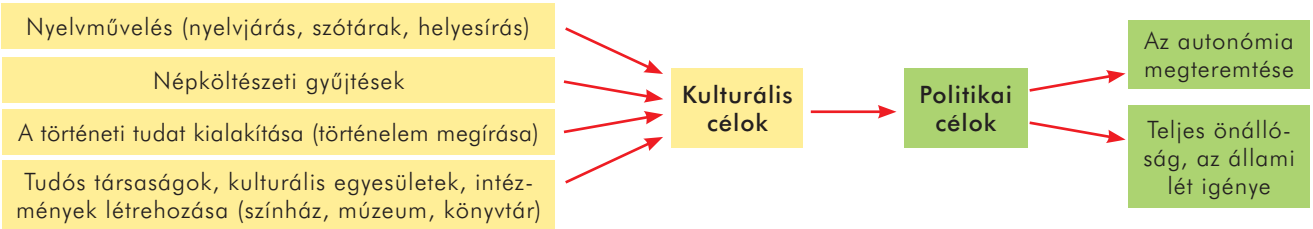

Nemzetiség	Magyar	Szerb	Szlovák	Román	Német	Ruszinok	Szász	Horvát
Történeti tudat	hun–magyar azonosítás, Horvát István, Horváth Mihály	Jovan Rajić: történetíró	Nagy-morva Birodalom	dákoromán kontinuitás, Inochentie Micu-Klein (Az erdélyi triász)	Nem jelentkezik a nemzeti ébredés	Mihail Lucskay: történetíró	Erdélyi honismereti társulat	illírizmus, Ljudevit Gaj
Nyelvújítás	Bessenyei György, Kazinczy Ferenc (nyelvújítók)	Vuk Stefanović Karadžić: nyelvújító	Ludovit Štúr: nyelvújító	Az erdélyi triász	–	Nem jelentkezik a nemzeti ébredés	Stephan Ludwig Roth (szász irodalmi és nyelvi megújulás)	Ljudevit Gaj: nyelvújító

236.2. A modern nemzettudat kialakulása a magyarországi nemzetiségek körében a 18–19. században

Fogalmak:

- **hun–magyar azonosítás:** Kidolgozója, Horvát István azt kívánta bizonyítani, hogy a magyar a világ legrégibb népe, és a történelem nagy alakjai és teljesítményei magyar eredetűek. Ezt etimológiai módszerrel igyekezett bizonyítani: you – juh, Koppenhága – Kappanhágó, Piramis – Peremes, Szicília – a siculusok, azaz a székelyek alapítása, Jézus – jászon – jász, tehát magyar származású. A hunok mellett a magyarok elődeinek tekintette a szkítákat, a parthusokat, a sumereket.
- **Nagymorva Birodalom:** Az egységes szláv nép őshazája kiterjedt a Kárpát-medencére is.
- **A dákoromán kontinuitás elmélete:** A román és a latin nyelv rokonságát alapul vevő elmélet, amely a román nép eredetét a római provinciának, Daciának a lakóira vezette vissza. Eszerint a románok a romanizált dákoknak és a római telepeseknek a leszármazottai, és az ókor óta folyamatosan jelen voltak Erdélyben.
- **Erdélyi honismereti társulat:** Az erdélyi szász honismereti kutatások támogatásával, és német nyelvű kiadványok megjelentetésével a szász identitást őrizték.
- **illírizmus:** Horvát nemzeti mozgalom, mely a délszláv népek egyesítését és egy délszláv állam létrehozását saját vezetéssel képzelte el. Identitásukat Illíria ókori lakóira vezették vissza.
- **emancipáció:** Egyenjogúsítás vallási, politikai, polgárjogi, gazdasági értelemben.
- **pánszlávizmus:** A 19. században a szláv népek egységének elképzelése. A szlávok közös nyelvre és a közös államra való törekvése.
- **ausztroszlávizmus:** A 19. században a Habsburg Monarchia szláv előkelőinek elképzelése arra, hogy a birodalmon belül autonómiát kapjanak. Etnikai alapon elhatárolt tartományok föderációjává kívánták átalakítani a birodalmat.
- **identitás:** önazonosságtudat.

MAGYARORSZÁGI NACIONALIZMUSOK

POLITIKAI NACIONALIZMUS	ETNIKAI–NYELVI NACIONALIZMUS
Államnemzet felfogás • Csak az a nép alkot nemzetet, amely önálló államisággal, vagy területhez kötött politikai autonómiával rendelkezik. Ezek alapján a magyaron kívül a horvát és az erdélyi szász alkot nemzetet. • A többi etnikai kisebbségnek nincs joga területi önkormányzatiságra.	**A nemzet az államtól független képződmény** • A nemzet a politikai szerveződést megelőzően létezik. • A nemzetet a közös etnikum, a nyelv, a népi hagyomány hozta létre. • A népek természetes joga a saját nemzeti, politikai intézmények létrehozása, a nemzeti önrendelkezés megvalósítása.
Asszimilációt, elmagyarosodást várnak • állampolgári jogegyenlőség megvalósításával megoldódik a nemzetiségi kérdés.	**Nem áldozzák fel nemzetiségüket** • Az egyéni szabadságjogokért cserébe • A szlovákok, szerbek, románok nemzetként való elismerésüket akarták elérni.
magyar reformnemesség	**nem magyar népek vezetői**

SZ2. *[…] Zúg, mint a felháborodott tenger, hazánk tájékin a tömérdek hazai és külföldi nemzetiségnek zűrzavara, új özönvíz gyanánt el akarván temetni ősi szokásainkat, nyelvünket és erkölcseinket, melyekkel együtt még nevünk is elenyészik a világ történeteiben, mint az avarok és hunoké, kiktől mi, nem tudom mely gyászos előérzésből, mi magunkat származtatni véljük.* ***(Szontagh Gusztáv, 1830 körül)***

SZ3. *Szabad és igazságos dolog minden népnek a saját nyelvét beszélni, írni és művelni, ugyannyira, hogy azt értse s mindenféle írást el tudjon rajta intézni. Annak a nemzetnek, amely ezt nem tudja felmutatni, nincs igazi, azaz erkölcsi hazája, minthogy ezt a lakosság és a lakóhely harmóniája alkotja. […] Ezért éppen ideje volt, hogy a magyarok ezt a kötelességüket dicsően teljesítsék. Azonban nem következik ebből, hogy ők egy másik, velük szerződött és saját régebbi nyelvét beszélő nemzetet a magyarhoz kényszeríthetnek, amikor a szerződési törvény ezt nem parancsolja.* ***(Janko Drašković: Dissertacija, 1832)***

SZ4. *Országnak különböző ajkú lakosai, ha egyenlő jog, kötelesség s érdekek szorosan egymáshoz kapcsolják, külön nyelvek mellett is alkothatnak tömött testet. E nyelvbeli különbség pedig e szoros kapcsolatban elenyészhetik s gyakran el is enyészik, s mi polgárilag jól össze van forrva, az nemzetileg is egybe szokott olvadni.* ***(Wesselényi Miklós)***

3. **Vizsgáld meg, milyen volt az egyes nemzetiségek számaránya a Kárpát-medencében!**
4. **Mi volt a különbség a hungarus tudat és a modern nemzeteszme között? Mikor kezdődött a magyarországi népek nemzeti öntudatra ébredése?**
5. **Melyek voltak a nemzetté válás szakaszai? Milyen célokat fogalmaztak meg?**
6. **Hogy viszonyult a magyar politikai vezetés a nemzetiségi törekvésekhez? Mi volt a különbség a nacionalizmusaik között?**

A 18–19. század fordulóján a Kárpát-medence nemzetiségeinek körében a modern nemzetté válás első lépéseként megkezdődött a **nemzetiségi nyelv és kultúra kibontakozása.** Kialakították saját irodalmi nyelvüket, folyóiratokat, újságokat indítottak. Tudós társaságok alakultak, melyek a kultúra támogatásán túl teret adtak a polgári átalakulás egyéb kérdéseinek is. A nyelvműveléssel párhuzamosan haladt a nemzeti múlt feltárása, a történelmi tudat kialakítása. A **modern nacionalizmus** szellemében az egyes nemzetiségek értelmisége saját nemzeti ideológiát dolgozott ki, majd a 19. század folyamán **megfogalmazták politikai követeléseiket is.**

A magyar politikai vezető réteg a liberális politikai nacionalizmus alapján alakította ki az államnemzet felfogást. Eszerint csak az a nép alkot nemzetet, amely történetileg kialakult önálló államisággal rendelkezik. A nemzetállamban csak egy **„politikai nemzet"** létezik, melynek minden állampolgár a tagja, függetlenül nyelvétől, etnikumától. Ez azt jelentette, hogy az ország különböző nyelvű lakosai a magyar **politikai nemzet** tagjai voltak. A magyar politika az egyéneknek biztosította a politikai jogokat, de a nem magyar nyelvű népek **közösségi jogait** – a horvátok és az erdélyi szászok kivételével – **nem ismerte el.** Azt remélték, hogy a nem magyar anyanyelvű népek a magyar nyelvtörvények hatására idővel önként elmagyarosodnak és a modern állam megteremtése megoldja a nemzetiségi kérdést.

A nem magyar népek érdekeik sértette a magyar nyelv kötelező használatának egyre több területre történő kiterjesztése és a **magyarosítás.** A politikai intézményekkel nem rendelkező etnikai kisebbségek az etnikai-nyelvi nacionalizmus alapján a nemzetet olyan, államtól független, természetes képződménynek tartották, melyben a közös etnikumnak, nyelvnek és hagyománynak van döntő szerepe. A nemzeti öntudat megjelenésével a nemzeti kisebbségek saját nemzeti, politikai intézményeket, majd nemzeti önrendelkezést akartak. A horvátok és a szászok területi autonómiájukat védték. A szerbek és románok egyházi intézményeik autonómiájában látták népük fennmaradásának zálogát. A szlovákok a 19. század közepére fogalmazták meg önkormányzatiságra vonatkozó elképzeléseiket. A ruszinok, magyarországi németek és egyéb etnikai csoportok körében nem alakult ki a korszakban a modern nemzeti eszme.

A nemzetiségek törekvései és Horvátország 1848–1849-ben

A nemzeti kisebbségek nemzeti gyűlései és követeléseik 1848 május–július között:

- A szlovák nemzeti mozgalom 40 vezetője Liptószentmiklóson gyűlt össze. Céljuk a megyei önkormányzat létrehozása volt.
- A karlócai gyűlés kimondta a szerb nemzet szabadságát, illetve önálló tartományt, vajdaságot követeltek.
- Dél-Erdélyben, Balázsfalván a románok nemzeti gyűlést tartottak. Tiltakoztak az unió kimondása ellen, felmerült a román többségű Erdély Havasalfölddel és Moldvával történő jövőbeli egyesítése.
- Jellačić horvát bán célja egy közvetlenül Bécstől függő Horvátország megteremtése volt.
- Nagyszebenben a szászok emlékiratukban különállásuk biztosítását kívánták Magyarország és Erdély uniója kapcsán.

SZ5. *Különféle nemzetiségek iránt legyünk jogkiosztásban mentül bőkezűbbek. Nemcsak Ausztria halt meg, hanem Szent István Magyarországa is […]. Liberté, égalité, fraternité [szabadság, egyenlőség, testvériség] még nem elég. A népek nemzeti életet is kívánnak élni. Oly rendszert kellene állítanunk, mely által a nemzetiség egysége hiányát az egyéni és nemzetiségi jogok egyeztetése és méltánylata által pótoljuk.* ***(Teleki László levele Párizsból Kossuth Lajosnak, 1849. május 14.)***

SZ6. *Barátom! Ma tanácskozás volt a népfajkibékítés iránt […] Az valami szörnyű, a háznak rövidlátása, politikai vaksága. A radikál párt bajnokai oda nyilatkoztak, mint 1832-ben […], én majd egy órai válaszomban élesen voltam kénytelen fellépni, melyben kimondám, hogy azon általánosságok, azon még mindig arisztokratikus-magyar felfogása a demokráciában más népiségek követeléseinek elveszti a Nemzetet és én kezemet mosom e politikától. […] Nem a szabályok fontosak, hanem a szellem, mely a harc közepette is a béke zászlója felé mutat. Mi nemcsak a szabadságot adjuk meg a polgároknak, de megadjuk a népeknek saját nemzetiségüket is. Remélem, nem szóltam süker nélkül s a véleményeken jó nagyot csavarintottam. E ház gyámság alá való.* ***(Szemere miniszterelnök Kossuthhoz írt beszámolójából 1849. július 28-ról)***

SZ7. *[…] a haza nem magyar ajkú polgárainak bővebb megnyugtatására […] kijelentik: A magyar birodalom területén lakó minden népiségek nemzeti szabad kifejlődése következőkben ezennel biztosíttatik.* ***(A képviselőház határozata, 1849)***

SZ8. *[…] bizony csak valljuk meg, az akkor véletlenül kiütni látszott, de régóta belsőleg forrongott nemzetiségi eszmének s mozgalomnak nagy fontosságát s messze horderejét nem fogtuk fel. Mi pusztán mesterséges zajnak véltük, mi az ég dörgése volt.* ***(Szemere Bertalan, 1859)***

KÍSÉRLETEK A NEMZETISÉGI KÉRDÉS RENDEZÉSÉRE

OSZTRÁK RÉSZRŐL	NEMZETI KISEBBSÉGEK RÉSZÉRŐL	MAGYAR RÉSZRŐL
1848. április: Pillersdorf-féle alkotmány; 1848. december: Az osztrák birodalmi gyűlés által elfogadott alkotmány	1848. május–július: nemzeti gyűlések: Politikai követelések megfogalmazása	Az 1848. áprilisi törvények nem foglalkoztak a nemzetiségi kérdéssel.
	1848 ősze: Fegyveres felkelés a magyar kormány ellen; etnikai tisztogatások Délvidék, Erdély)	1849. március–április: Perczel Mór a Vajdaság elfoglalását követően szerb nyelvű közigazgatást és bíráskodást vezetett be. Ígéretet tett a területi önkormányzat megadására. Kossuth a területi önkormányzatot elutasította.
minden „néptörzs” számára biztosította a nemzetiség és a nyelv sérthetetlenségét		1849. május: Párizsban Teleki László megállapodást írt alá szláv (cseh, lengyel) emigráns politikusokkal, mely Magyarország föderatív átszervezését helyezte kilátásba. Az elképzelésnek Magyarországon nem voltak politikai támogatói.
	magyar katonai sikerek	1849. június: A minisztertanács határozata: minden népfajnak teljes szabadságában van illető egyházában, községében, iskoláiban és családi körében vallását, nyelvét, gyermekei oktatását ápolni, kezelni és biztosítani. Ez nem felelt meg a nemzetiségek 48-as kívánalmainak.
1849. március: az olmützi alkotmány	csalódottság az udvar politikájában	1849. július: Batthyány Kázmér és Nicolae Bălcescu magyar–román „kibékülési tervet” írt alá.
		A nemzetiségek a községi, megyei, hivatali és bírósági, nemzetőrségi nyelvhasználat terén széles körű jogokat kaptak. Egyházi és iskolai ügyeikben önkormányzatot kaptak.
a népek önrendelkezését és a területi autonómiát nem biztosította	megegyezés keresése magyar és nemzetiségi politikusok (román, cseh, lengyel, szlovák) tárgyalásai	1849. júl. 28: A román–magyar „megbékélési tervezetet” a szegedi országgyűlés általános érvénnyel az összes nemzetiségre kiterjesztette, elismerve ezzel a nemzeti közösségek létét.

7. Milyen követelései voltak a magyarországi nemzeti kisebbségeknek? Hogyan fogadta a magyar kormány a nemzetiségi kérelmeket?
8. Hogyan viszonyultak az egyes nemzetiségek a magyar szabadságharchoz és a bécsi udvarhoz?
9. Miként és mikorra változott meg a magyar politikusok nemzetiségekkel kapcsolatos álláspontja?

1848-ban a **szlovákok Liptószentmiklóson,** a **szerbek Karlócán,** a **románok Balázsfalván** tartottak **nemzeti gyűlése**ket, melyeken megfogalmazták politikai követeléseiket. A magyar politika fenntartotta az egy politikai nemzet koncepcióját, az áprilisi törvények nem foglalkoztak a nemzetiségi kérdéssel, miközben az 1848-as és 1849-es osztrák alkotmányok biztosították a nemzetiségek és nyelveik egyenjogúságát. A horvátok, a szerbek, az erdélyi szászok és a románok az udvartól remélték céljaik megvalósítását, ezért **felkeltek a magyar kormány ellen.** A magyar kormány egyezségre törekedett Horvátországgal, és tárgyalásokba kezdett a románokkal. Az 1849 júliusában megfogalmazott román–magyar megbékélési tervezetben a románok szélesebb nyelvhasználati jogokat kaptak az egyházak és az iskolák terén, valamint a közép- és alsó szintű önkormányzatokban. Ezt az egyezményt az országgyűlés határozatában valamennyi nemzetiségre kiterjesztette. A Szemere-kormány későn ismerte fel a nem magyar nemzetiségi törekvések jelentőségét, és a szabadságharc végén kiadott nemzetiségi törvényt nem tudta életbe léptetni. Elvi jelentősége azonban az volt, hogy ekkor szabályozták először Magyarországon a nemzeti kisebbségek jogait.

nemzetiségi törvény

Összegzés

- A magyarországi nemzetiségek a nacionalizmus szellemében megfogalmazták nemzeti mozgalmuk céljait.
- Követeléseik: nyelvhasználat, területi és egyházi autonómia, önkormányzatiság, kollektív jogok elismerése.
- A magyarok a liberális nacionalizmus alapján az egy politikai nemzet elvét képviselték, későn ismerték fel az engedmények jelentőségét.

Tartalomjegyzék

Útmutató a könyv használatához ... 3

I. A kora újkor története

A nagy földrajzi felfedezések ... 6
Az Európán kívüli civilizációk és a gyarmatosítás ... 10
A földrajzi felfedezések gazdasági hatásai ... 14
A reformáció irányzatai ... 18
A katolikus megújulás és a barokk ... 24
Franciaország a 16–17. században ... 28
Spanyolország ... 32
A harmincéves háború ... 36
Franciaország XIV. Lajos korában ... 40
Anglia a kora újkorban ... 44
Az alkotmányos monarchia kialakulása ... 48
Az alkotmányos monarchia (Forráselemzés) ... 52
Kelet-Európa és a Balkán a 16–17. században ... 54
A tudományos világkép átalakulása ... 58
Összefoglalás ... 62

II. Magyarország a kora újkorban

A központosított monarchia szétesése Magyarországon ... 66
A mohácsi vész és az ország három részre szakadása ... 70
A Magyar Királyság és a Török Hódoltság ... 74
Az Erdélyi Fejedelemség a 16. században ... 78
A végvárrendszer ... 82
A várháborúk ... 84
A reformáció és a katolikus megújulás ... 88
A Bocskai-felkelés ... 92
Az Erdélyi Fejedelemség virágkora ... 94
Rendi küzdelmek a 17. század második felében ... 98
Gazdaság és társadalom a 16–17. században ... 102
A török kiűzése és Magyarország új berendezkedése ... 106
A Rákóczi-szabadságharc ... 110
A szatmári béke (Forráselemzés) ... 114
Összefoglalás ... 118

III. A polgári átalakulás kora

Hatalmi viszonyok Európában a 18. században ... 122
A felvilágosodás ... 124
A felvilágosult abszolutizmus ... 128
Az USA kialakulása ... 130
Az USA alkotmánya (Forráselemzés) ... 134
Franciaország a 18. században ... 138
A francia forradalom ... 140
Az Emberi és polgári jogok nyilatkozata (Forráselemzés) ... 144
Az alkotmányos monarchia válsága ... 148
A francia alkotmányok ... 154
A napóleoni háborúk ... 156

A Szent Szövetség Európája ... 160
A mezőgazdaság forradalma ... 162
Az iparosodás első szakasza ... 164
Az iparosodás következményei ... 168
Eszmék a 19. században ... 172
A népek tavasza ... 176
Latin-Amerika a 18–19. században ... 180
Összefoglalás ... 182

IV. A polgárosodás kezdetei Magyarországon

A Magyar Korona országai a 18. században ... 186
A magyar államszervezet működése ... 188
Demográfiai és etnikai változások a 18. században ... 192
Mária Terézia reformjai ... 196
II. József reformjai ... 200
A rendi nacionalizmus kora ... 204
Gazdasági változások a 18–19. században ... 206
Az átalakuló társadalom ... 210
Kultúra és művelődés a 18–19. században ... 216
Széchenyi István ... 222
A reformkor ... 226
A reformkor politikai csoportjai ... 230
Kossuth Lajos ... 232
A Kárpát-medence népeinek nemzeti ébredése ... 236
A pozsonyi országgyűlés és a pesti forradalom ... 240
Az áprilisi törvények (Forráselemzés) ... 242
A Batthyány-kormány intézkedései ... 246
Az 1848–1849-es szabadságharc ... 248
Összefoglalás ... 252

Habsburg uralkodók családfája ... 254
Európai uralkodók családfája ... 256
Francia uralkodók családfája ... 258

Idegen szavak jegyzéke ... 259
Fogalomjegyzék ... 261
Tartalomjegyzék ... 263

Kiadja a Mozaik Kiadó, 6723 Szeged, Debreceni u. 3/B., Telefon: (62) 470-101; Fax: (62) 554-666
E-mail: kiado@mozaik.info.hu • Honlap: www.mozaik.info.hu • Felelős kiadó: Török Zoltán
Készült a Korrekt Nyomdaipari Kft.-ben • Felelős vezető: Barkó Imre
Terjedelem: 33,99 (A/5) ív • Tömeg: 770 g • 2017. július • Raktári szám: MS-2672U